

.....
IMIĘ I NAZWISKO WŁAŚCICIELA/LKI „PASZPORTU”

.....
PODPIS

.....
PODPIS OFIARODAWCY

.....
MIEJSCOWOŚĆ, DATA

.....
PIECZĘĆ SZKOŁY

W rozdziałach „Młody obywatel”, „Samorządy”, „Unia Europejska” wykorzystano teksty Pauli Sawickiej, **Tomasza Mertę** i Alicji Pacewicz

Redakcja:

Dorota Nawalany

Koncepcja publikacji:

Alicja Pacewicz, Jacek Strzemieczny, **Tomasz Merta**

Korekta:

Teresa Kruszona, Magdalena Dakowska

Projekt okładki:

Agnieszka Czyżowska-Nyka

Opracowanie graficzne i skład komputerowy:

Acitva Studio s.c.

Rysunki:

Agnieszka Czyżowska-Nyka

Zdjęcia:

Agencja Gazeta – Grzegorz Celejewski (s. 13, 26), Jerzy Gumowski (s. 22, 23, 48), Marzena Hmielewicz (s. 12, 17), Sławomir Kamiński (s. 36, 47), Marcin Klaban (s. 43), Damian Kramski (s. 18), Jacek Marczewski (s. 51, 55), Piotr Mołęcki (s. 54), Michał Mutor (s. 8, 29, 32), Jacek Piotrowski (s. 11), Krzysztof Skłodowski (s. 5), Waldemar Sosnowski (s. 25), Wojciech Surdziel (s. 21), Arkadiusz Ścichocki (s. 35, 49, 50), Piotr Ulanowski (s. 44), Anna Włoch (s. 48, 49), Albert Zawada (s. 43, 53), Beata Ziemowska (s. 37), Maciej Zienkiewicz (s. 19), Polska Agencja Fotografów „Forum”, Agencja Fotograficzna „Free”, Małgorzata Grąbczewska (s. 61), Artur Krupiński (s. 63), Tomasz Kwirąg/projekt „Europamobil” (s. 72), Maciej Łepkowski (s. 64, 69), Darek Pepłoński (s. 67), Jacek Poremba (s. 65), Archiwum Parlamentu Europejskiego (s. 69, 71), Archiwum Prezydenta RP (s. 58), fanpage programu Erasmus na Facebooku (s. 76), Ministerstwo Obrony Narodowej/ Wikimedia Commons (s. 27)

WYDANIE JEDENASTE

ISBN 978-83-89623-72-0

Copyright by Centrum Edukacji Obywatelskiej
Warszawa, 2016

Dla kogo jest ten paszport?

Książeczka ta powstała z myślą o was – uczennicach i uczniach gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych. W miarę, jak stajecie się starsi, prawo zaczyna odgrywać coraz większą rolę w waszym życiu. To zresztą zupełnie naturalne – coraz częściej sami, bez pomocy rodziców i innych dorosłych, podejmujecie decyzje i rozwiązujecie swoje problemy. Sami podróżujecie, sami kupujecie, sami chodzicie do lekarza, czasem nawet pracujecie i zarabiacie. Już niedługo będziecie mogli brać udział w wyborach władz RP. Szybciej niż się spodziewacie, nadejdzie ten moment, kiedy zdecydujecie się związać z kimś swój los i wziąć ślub. Potrzebujecie więc coraz większej wiedzy na temat swoich uprawnień i przepisów polskiego oraz europejskiego prawa.

Czy nastolatek może zawrzeć umowę o pracę? Czy policjant ma prawo przeszukać twój plecak? Gdzie szukać pomocy, gdy cię okradną za granicą? Do jakich lekarzy nie musisz mieć skierowania? Kiedy możesz wziąć ślub? Na jakich zasadach można się uczyć i pracować w Unii Europejskiej? Jeśli masz kilkanaście lat i chcesz znaleźć odpowiedzi na te i inne pytania, nasza książeczka jest właśnie dla ciebie. Z *Paszportem nastolatka* bezpiecznie przekroczysz granicę dorosłości!

Centrum Edukacji Obywatelskiej

■■■ SPIS TREŚCI ■■■

Rodzina

Co wolno nastolatkiowi?	6
Ile władzy mają rodzice?	7
Kiedy można wziąć ślub?	8
Rodzina i prawo	9

Życie

Miłość i seks	12
Gdy jesteś w ciąży	13
Uwaga, AIDS!	14
Nastolatek u lekarza	14
Bezpłatne leczenie	16

Bezpieczeństwo

Co wolno policjantowi?	18
Ratunku, biją!	20
Co to jest gwałt? A molestowanie?	21
Narkotyki	22
Nastolatek w sądzie	24

Służba wojskowa

Jedynie dla ochotników	26
Kto może zostać żołnierzem?	27
Przed komisją wojskową	28

Nauka

Prawa ucznia	30
Jak wybrać liceum i studia?	31
Akademik	32
Stypendium	33
Kredyt studencki	34

Praca

Czy nastolatek może zarabiać? ...	36
Trzy umowy	38
Jak szukać pracy?	40

Pieniądze

Konto dla trzynastolatka	42
Nastolatek w sklepie	43
Reklamacje uwzględnia się!	44
Prawa konsumenta	46

Podróże

Prawo jazdy	48
Pociągami, samolotem	50
Pamiętaj o ubezpieczeniu!	51
Za granicą	52

Młody obywatel

Obywatelstwo	54
Twoje dokumenty	55
Idź na wybory!	56
Twoje państwo	57
Prezydent, Rząd	58
Sądy i Trybunały	59
Prawa i obowiązki	60

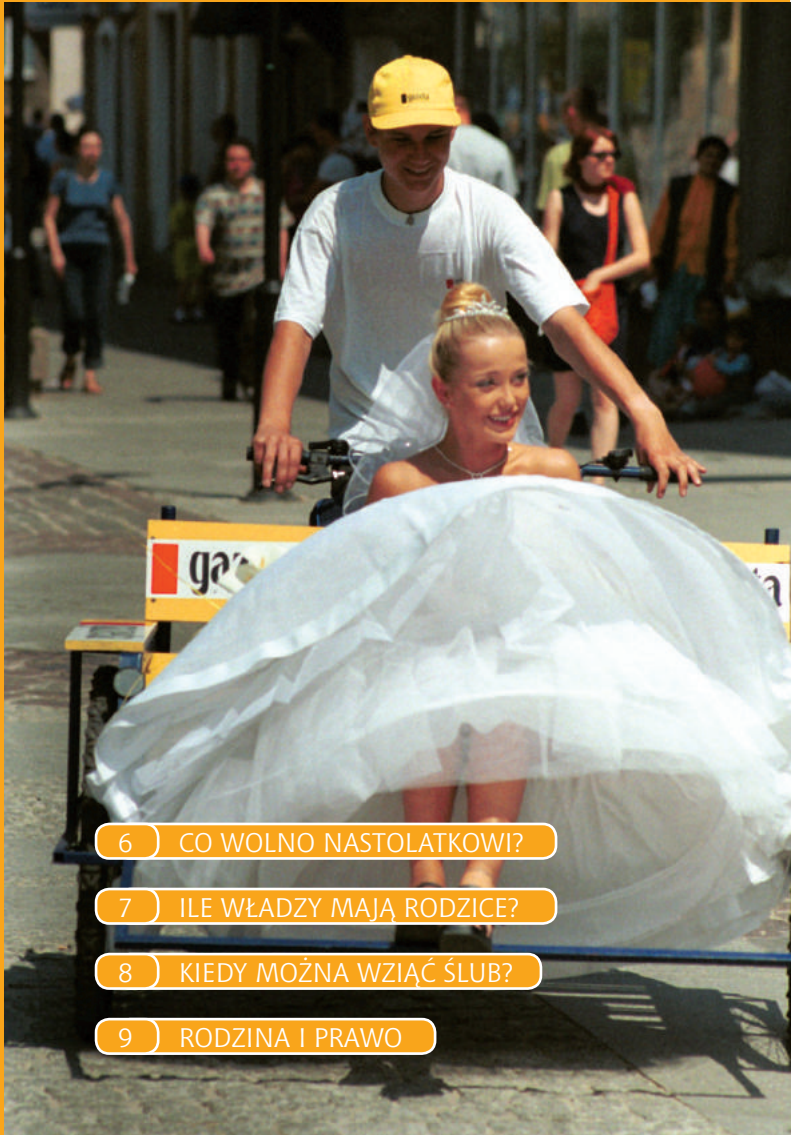
Samorządy

Rządzmy się sami!	62
Gmina	63
Powiat i województwo	64

Unia Europejska

Zjednoczona Europa	68
Instytucje i prawo	69
Prawa obywateli UE	71
Nauka i praca	73

Telefony, adresy, kontakty	77
----------------------------------	----

6 CO WOLNO NASTOLATKOWI?

7 ILE WŁADZY MAJĄ RODZICE?

8 KIEDY MOŻNA WZIĄĆ ŚLUB?

9 RODZINA I PRAWO

CO WOLNO NASTOLATKOWI?

DOZWOLONE OD LAT TRZYNASTU

Wszyscy wiedzą, że 18. urodziny to ważna chwila w życiu – wejście w dorosłość (przynajmniej formalnie). Z przepisów prawa wynika jednak, że równie ważne jest ukończenie 13 lat!

Zyskujesz wtedy ograniczoną zdolność do czynności prawnych. Co się kryje pod tym dziwnym sformułowaniem?

► Nie masz co prawda wszystkich praw osoby dorosłej, ale możesz już zawierać niektóre umowy, np. podjąć pracę na umowę zlecenia,

ale do 16 roku życia tylko na rzecz podmiotu prowadzącego działalność kulturalną, artystyczną, sportową lub reklamową (szczegóły w rozdziale „Praca”). Potrzebujesz jednak do tego zgody rodziców.

► Możesz samodzielnie dysponować pieniędzmi, które zarobisz.

► Możesz bronić swoich praw w sądzie (tak jak Kasia – przeczytaj obok).

KASIA IDZIE DO SĄDU

Trzynastoletnia Kasia przez cały lipiec pracowała jako statystka w filmie reklamowym. Za zarobione pieniądze kupiła wieżę. Jej osiemnastoletni kolega Janek urządzał imprezę i poprosił o pożyczenie sprzętu. Kasia się zgodziła. Niestety, w ferworze zabawy ktoś zrzucił wieżę ze stolika. Janek nie czuje się odpowiedzialny za swoich gości i nie chce zapłacić za naprawę – mówi, że to nie jego sprawa. Co ma robić Kasia? Najpierw powinna spróbować jeszcze raz dogadać się z Jankiem. Przecież ten chłopak ma już 18 lat i – według prawa – jest dorosły. Niech więc zachowuje się jak dorosły! Jeśli żadne argumenty nie przemówią mu do rozsądku... No cóż, są jeszcze sądy. Trzynastoletnia Kasia może wnieść pozew cywilny przeciwko Jankowi i domagać się zwrotu kosztów naprawy wieży. Pamiętaj! Jeżeli masz ukończone 13 lat i ktoś naruszy twoje prawa (np. nie chce zapłacić za rzecz, którą zepsuł lub odmawia oddania czegoś, co pożyczył), możesz skierować sprawę do sądu na takich samych zasadach jak osoba dorosła.

CZY SŁUCHAĆ DOROSŁYCH?

Prawo mówi, że do 18. roku życia podlegasz władzy rodzicielskiej. Rodzice mają obowiązek utrzymywać cię i opiekować się

ILE WŁADZY MAJĄ RODZICE?

tobą. Ty z kolei musisz ich słuchać. Do 13 roku życia to rodzice ponoszą materialną odpowiedzialność za twoje czyny. Po skończeniu 13 lat za wybiecie piłki szyby sąsiada możesz już odpowiadać sam, np. płacąc ze swojego kieszonekowego. Sam jednak odpowiesz za zobowiązania, z których się nie wywiążesz (np. będziesz musiał zapłacić odszkodowanie, jeśli podjąłeś się wykonania jakiejś pracy, a tego nie zrobiłeś).

WYNIĘŚ ŚMIECI

Prawo mówi też, że dopóki mieszkasz z rodzicami, masz obowiązek pomagać im w pracach domowych. Wynoszenie śmieci czy zmywanie naczyń nie jest więc „robieniem łaski”, pamiętaj o tym!

BUDŻET DOMOWY

Jeżeli pracujesz i zarabiasz, a wciąż mieszkasz z rodzicami, to prawo nakłada na ciebie kolejny obowiązek: dołączania się do budżetu

CO TO JEST KONWENCJA PRAW DZIECKA?

Wszystkie dzieci, podobnie jak dorośli, mają nienaruszalne prawa. Zostały one zapisane w konwencji uchwalonej przez ONZ w 1989 roku. Dzieci mają m.in. prawo do:

- ▶ odpowiednich warunków życia,
- ▶ rodziny i bycia wychowywanym przez rodziców,
- ▶ ochrony zdrowia,
- ▶ nauki i wypoczynku,
- ▶ wyrażania własnych poglądów.

Dzieci, których prawa zostały naruszone, mogą (same lub za pośrednictwem dorosłych) zwrócić się o pomoc do różnych instytucji rządowych, w tym do Rzecznika Praw Dziecka i Rzecznika Praw Obywatelskich, poradni rodzinnych, młodzieżowych oraz organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną praw dzieci.

domowego. Nigdzie nie określono wysokości tej sumy, ustalacie ją sami. Oczywiście rodzice mogą cię zwolnić z tego obowiązku.

▶ Jeżeli masz własny majątek (np. mieszkanie po babci), to zarządzają nim rodzice. Muszą się z tobą rozliczyć, gdy ukończysz 18 lat.

niezgodnych z prawem. Powinni też brać pod uwagę twoje zdanie. Mówi o tym art. 48 Konstytucji:

Rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania.

W razie braku porozumienia z rodzicami w ważnej sprawie, można poprosić sąd rodzinny o rozwiązanie sporu. Sąd podejmuje decyzję, która zastąpi zgodę rodziców.

LICZY SIĘ TEŻ TWOJE ZDANIE

Posłuszeństwo rodzicom – tak, ale nie bezwzględne! Dorośli nie mogą zmuszać cię do robienia rzeczy złych lub

KIEDY MOŻNA WZIĄĆ ŚLUB?

DOZWOLONE OD LAT 18

Kaśka i Maciek bardzo się kochają. Chcą wziąć ślub. Maciek ma już 19 lat – jest więc pełnoletni, ale Kaśka ma tylko 17 lat. Czy będą mogli się pobrać?

► Zarówno chłopak, jak i dziewczyna, aby zawrzeć małżeństwo, muszą mieć skończone 18 lat.

► W wyjątkowych sytuacjach sąd może wyrazić zgodę na zawarcie małżeństwa przez dziewczynę, która skończyła 16 lat. Te wyjątkowe sytuacje to najczęściej ciąża albo faktycznie istniejący związek (np. kiedy dziewczyna mieszka od dłuższego czasu ze swoim chłopakiem).

► Uwaga! Możliwość wzięcia wcześniejszego ślubu prawo daje

tylko dziewczynom. Chłopak nie może zostać mężem, zanim ukończy 18 lat (nawet jeżeli jest ojcem dziecka).

► Wniosek o zezwolenie na wcześniejsze małżeństwo dziewczyna składa w sądzie rejonowym (wydział rodzinny i nieletnich). Nie trzeba do tego zgody rodziców. Mogą oni co prawda wyrazić swoje wątpliwości lub sprzeciw, ale ostateczną decyzję podejmie sąd.

CO ZAŁATWIĆ PRZED ŚLUBEM?

Zeby się pobrać, musicie najpierw pójść do urzędu stanu cywilnego z dowodami osobistymi i skróconymi aktami urodzenia. Złożycie tam oświadczenie, że nie ma żadnych okoliczności uniemożliwiających ślub (chodzi np. o bliskie pokrewieństwo między wami). Zdecydujecie także o tym, jakie nazwisko będziecie nosić po ślubie: możecie zostać przy swoich nazwiskach, przyjmując nazwisko małżonka (także żony!) lub połączyć oba nazwiska.

NIE TAK SZYBKO!

Nie możecie wziąć ślubu od razu po tych formalnościach. Musicie poczekać miesiąc. Jest to czas na przemyślenie decyzji. Ta zasada ma zapobiegać małżeństwom zawieranyim zbyt pochopnie. Po miesiącu możecie się pobrać przed duchownym w kościele (nie tylko katolickim) albo przed urzędnikiem w urzędzie stanu cywilnego.

WCZEŚNIEJSZA PEŁNOLETNOŚĆ

Jeżeli sąd wyrazi zgodę na wcześniejsze małżeństwo, dziewczyna przestaje podlegać władzy rodzicielskiej i uzyskuje pełnoletność. Jednak niektóre prawa nie są związane z pełnoletnością, ale osiągnięciem określonego wieku – dlatego w dalszym ciągu nie będzie np. mogła brać udziału w wyborach przed ukończeniem 18. roku życia.

RODZINA I PRAWO

BARDZO MŁODZI RODZICE

Julia i Romeo mają po 17 lat. Właśnie zostali rodzicami małej Flory. Jak będą wyglądały ich prawa do dziecka, skoro oboje nie są pełnoletni?

Władza rodzicielska przysługuje tylko osobom pełnoletnim. Gdyby jedno z rodziców miało już 18 lat, sprawowałoby wtedy całą władzę nad dzieckiem. Dopóki oboje są niepełnoletni, sąd rodzinny ustanowi opiekunów. W praktyce najczęściej zostają nimi dziadkowie dziecka.

① www.ceo.org.pl

PRAWA MĘŻA I ŻONY

Mąż i żona mają równe obowiązki i prawa: do wspólnego życia, pomocy, wierności i współdziałania dla dobra rodziny. Majątek, który wypracują po zawarciu małżeństwa, jest ich wspólną własnością (chyba że podpiszą specjalną umowę zwaną intercyzą).

ŻYCIE BEZ ŚLUBU

Wspólne życie partnerów bez ślubu jest nazywane konkubinatem. Konkubenci mają mniej praw niż małżonkowie – np. nie mogą rozliczać się wspólnie z podatków, dziedziczą po sobie tylko w przypadku wyraźnego zapisu w testamentie. Obecnie w wielu bankach możliwe jest jednak założenie wspólnego konta. Dzieci urodzone w konkubinacie mają takie same prawa, jak dzieci małżonków; ojciec musi jednak uznać dziecko w USC.

ROZWÓD

Niestety, wiele małżeństw się rozpada. Sąd orzeka rozwód, gdy nastąpił „zupełny i trwały rozkład pożycia małżeńskiego”. Podczas rozprawy rozwodowej sąd decyduje też o podziale majątku, alimentach oraz o rzeczy najważniejszej – z którym rodzicem będą dalej mieszkać dzieci. Zdanie dziecka może być brane pod uwagę, ale to sąd podejmuje ostateczną decyzję. Zamiast rozwodu sąd na zgodny wniosek obojga małżonków może orzec

także o separacji. Ustaje wtedy wspólność majątkowa, małżonkowie nie dziedziczą po sobie, sąd decyduje o podziale majątku i miejscu zamieszkania dzieci. Małżonkowie pozostający w separacji nie mogą jednak ponownie wstąpić w nowy związek małżeński.

RODZINA I PRAWO

PRAWO SPADKOWE

Twoja rodzina może zostać wezwana do sądu na sprawę spadkową, np. po śmierci babci.

- ▶ Jeśli zmarła osoba nie napisała testamentu, w pierwszej kolejności dziedziczą dzieci i małżonek zmarłego;
- ▶ jeżeli zmarły nie miał dzieci, to dziedziczy małżonek wraz z rodzicami;
- ▶ jeżeli któryś z rodziców nie żyje, na jego miejsce wchodzi bracia i siostry;
- ▶ jeżeli zmarły nie ma małżonka, rodziców i rodzeństwa dziedziczą po nim dziadkowie;
- ▶ gdy nie ma żadnej

bliskiej rodziny, majątek przejmuje gmina;

- ▶ gdy zmarły pozostawił testament, majątek dziedziczą osoby w nim wymienione. Jeżeli jednak ktoś z bliskiej rodziny został w testamencie pominięty, to przysługuje mu tzw. zachówek. Wynosi on połowę tego, co dostałaby ta osoba, gdyby testamentu nie było (czyli gdyby cały spadek dostała rodzina). Jednak dla osoby niepełnoletniej zachówek wyniesie nie połowę a dwie trzecie. Napisanie testamentu jest bardzo proste i nie wymaga pomocy prawnika. Trzeba tylko pamiętać o kilku zasadach.

▶ Po pierwsze, testament może spisać tylko osoba pełnoletnia.

▶ Po drugie, cały testament musi być spisany ręcznie, posiadać datę i podpis. Nie można tego zrobić na komputerze i tylko się podpisać. Taki dokument będzie nieważny.

▶ Po trzecie, trzeba koniecznie wskazać osobę, która dziedziczy całość spadku.

KTO PŁACI ALIMENTY?

Rodzice mają obowiązek utrzymywać cię aż do pełnoletności. Jeżeli jedno z nich odejdzie, zamieszka osobno i przestanie łożyć na rodzinę lub nadal z tobą mieszka, ale nie daje pieniędzy na twoje utrzymanie, musi płacić alimenty (czyli co miesiąc dawać pieniądze). Do czasu gdy ukończysz 18 lat, alimenty otrzymuje rodzic, z którym mieszkasz.

▶ Jeśli po ukończeniu 18 lat nadal się uczysz (studiujesz), alimenty przysługują ci aż do czasu zakończenia nauki. Ale jeśli zaniedbujesz naukę (np. powtarzasz rok na studiach), alimenty mogą zostać cofnięte.

▶ Również ty masz obowiązek alimentacyjny wobec rodziców. Jeżeli kiedyś nie będą w stanie sami się utrzymać, musisz regularnie pomagać im finansowo. Nakazuje to nie tylko zwykła ludzka przyzwoitość, ale też przepisy prawa!

12 MIŁOŚĆ I SEKS

13 GDY JESTEŚ W CIAŻY

14 UWAGA, AIDS!

14 NASTOLATEK U LEKARZA

16 BEZPŁATNE LECZENIE

MIŁOŚĆ I SEKS

ZANIM „TO” ZROBICIE

Odnośnie uprawiania seksu przed ślubem zdania wśród dorosłych i młodzieży są podzielone. Pamiętajcie jednak, że macie mnóstwo czasu. Znajdźcie taką formę bliskości, która wam obojgu najbardziej odpowiada. Nawet jeśli ktoś ci się naprawdę podoba, jeśli czujesz, że kochasz – nie zmuszaj ukochanej osoby do seksu. Żądanie „dowodu miłości” jest zwykłym świństwem. Obie strony mają prawo do podjęcia świadomej decyzji – inaczej stosunek seksualny może stać się gwałtem (np. zaciągnięcie do łóżka dziewczyny, która

wypiła za dużo alkoholu, sąd może uznać za gwałt).

NIE WIERZCIE WE WSZYSTKO!

Oto nasze cztery-rady:

- ▶ Nie wiercie we wszystko, co słyszycie na temat seksu od znajomych i co czytacie w magazynach młodzieżowych.
- ▶ Zastanówcie się, co naprawdę czujecie.

Postępujcie zgodnie ze swoimi przekonaniami i uczuciami.

- ▶ Szanujcie swoich partnerów i rozmawiajcie ze sobą. Bierzcie pod uwagę punkt widzenia tej drugiej osoby.
- ▶ Pamiętajcie, że nie musicie robić niczego, na co nie macie ochoty lub na co się na razie nie zdecydujecie. Nic na siłę!

ZAKAZANE DO LAT 15

Uprawianie seksu z osobą, która nie skończyła 15 lat, jest przestępstwem (nawet jeśli ta osoba zgodzi się na stosunek). Grozi za to kara od roku do 12 lat więzienia. Jeśli z osobą, która nie skończyła 15 lat, seks uprawia ktoś, kto sam nie ma skończonych 17 lat, będzie odpowiadać za swój czyn przed sądem rodzinnym.

GDY JESTEŚ W CIĄŻY

TEST CIĄŻOWY

Jeśli po ostatnim stosunku międzyczeka spóźnia się co najmniej dwa tygodnie – być może jesteś w ciąży. Jak to sprawdzić?

► Kupić w aptece lub drogerii test ciążowy i go zrobić.

► Pójść sama do ginekologa, a jeżeli nie jesteś pełnoletnia, to z rodzicem bądź opiekunem (pamiętaj, że nie musisz mieć skierowania od lekarza pierwszego kontaktu – zobacz też na s. 16).

z partnerem, rodzicami, przyjaciółmi, lekarzem.

ADOPCJA

Jeśli zdecydujesz się oddać dziecko do adopcji, powiadom o tym lekarza albo kogoś ze szpitala

położniczego. W załatwieniu wszystkich formalności pomoże wam pracownik socjalny. Znajdzie dla dziecka odpowiednią rodzinę. Pamiętaj! Rodzice biologiczni nie mają prawa widywać swojego dziecka, jeśli zostało adoptowane.

DWIE DROGI

Dla nastolatki, która nie myślała jeszcze o dziecku, ciąża jest ogromnym problemem. Do wyboru są dwie drogi: urodzić dziecko i je wychować albo zaraz po urodzeniu oddać do adopcji. Pamiętaj! To może być najważniejsza decyzja w twoim życiu. Jej konsekwencje dotkną co najmniej dwóch osób – ciebie i dziecka. Zanim zdecydujesz, porozmawiaj

ABORCJA

Usunięcie ciąży jest przestępstwem. Kara nie grozi co prawda kobiecie, która zdecydowała się na zabieg, ale lekarzowi, który go przeprowadził, i ewentualnie ojcu dziecka, jeśli do zabiegu zachęcał kobietę.

Aborcja jest legalna tylko w trzech przypadkach:

- jeśli ciąża jest wynikiem przestępstwa (np. gwałtu albo stosunku seksualnego z osobą, która nie ukończyła 15 lat);
- jeśli zagraża życiu lub zdrowiu kobiety;
- jeśli badania prenatalne wykazały duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu lub nieuleczalnej choroby, zagrażającej jego życiu.

Uwaga! To lekarze decydują, czy są podstawy do udzielenia zgody na legalną aborcję.

UWAGA, AIDS!

HIV ATAKUJE

Krew zawiera miliony komórek, ok. 1 proc. z nich to białe ciała. Szczególnie ważnym ich typem są leukocyty T, które zwalczają infekcje i chronią nas przed chorobami. HIV to wirus, który atakuje leukocyty T. Bez nich organizm nie może poradzić sobie nawet z drobnym przeziębieniem. Zwykły katar może się więc skończyć zapaleniem płuc i śmiercią. To jest właśnie AIDS. Najlepszym zabezpieczeniem przed tą chorobą jest, od pewnego wieku, posiadanie stałego partnera lub używanie prezerwatywy.

TAK MOŻNA SIĘ ZAKAZIĆ!

HIV jest obecny we krwi, nasieniu lub wydzielinie z pochwy osoby zakażonej. Dlatego można się zakażyć na cztery sposoby:

- ▶ Przez seks, również oralny, z osobą zarażoną – można zminimalizować ryzyko zakażenia, używając prezerwatyw.
- ▶ Przez używanie igieł do strzykawek razem z osobą zarażoną i wykonywanie innych zabiegów niesterylnym sprzętem (tatuaż, przekłuwanie uszu itp.).
- ▶ Jeśli kobieta w ciąży ma HIV, może czasem dojść przy porodzie do zarażenia dziecka (ale można temu zapobiec).
- ▶ Podczas transfuzji krwi (dziś prawie na całym świecie krew się bada, więc do zarażeń tą drogą prawie nie dochodzi).

TAK NIE MOŻNA SIĘ ZAKAZIĆ!

Wirus HIV szybko ginie poza organizmem. Dlatego NIE można się zakażyć:

- ▶ przez wspólne mieszkanie, naczynia, toaletę, pościel itp.
- ▶ przez przytulenie, przyjacielski pocałunek
- ▶ przez ugryzienie komara
- ▶ na basenie
- ▶ przez kichanie, kaszel.

NASTOLATEK U LEKARZA

ZGODA NA OPERACJĘ

Twoim najważniejszym prawem w przychodni i w szpitalu jest prawo do godności i intymności. Zabiegi powinny być przeprowadzane tak, by nie widziały ich osoby postronne. Personel me-

dyczny powinien zwracać się do ciebie z szacunkiem.

- ▶ Jeśli nie masz 18 lat, na każdy zabieg, a w szczególności na operację, potrzebna jest zgoda twoich rodziców (jeśli masz już 16 lat, to także ty musisz wyrazić zgodę). Szybkie skontaktowanie się

z rodzicami może być problemem, gdy jesteś np. na wakacjach. Ale możesz poprosić ich przed wyjazdem, żeby dali tobie lub twojemu opiekunowi oświadczenie, że zgadzają się na wykonanie niezbędnych zabiegów.

- ▶ Gdy lekarze uznają, że operacja jest konieczna dla ratowania życia,

NASTOLATEK U LEKARZA

a nastoletni pacjent albo jego rodzice nie zgadzają się na nią (np. z powodów religijnych) – sprawę w przyspieszonym trybie rozstrzyga sąd rodzinny.

▶ Jeżeli jesteś pełnoletni i nie zgodzisz się na operację, to lekarze nic nie mogą zrobić (nawet jeśli od tej operacji zależy twoje życie).

TRUDNA PRAWDA

Czy lekarz zawsze musi mówić pacjentowi całą prawdę o chorobie? A jeśli ta prawda jest okrutna?

▶ Pacjenta, który nie ma jeszcze 16 lat, lekarz nie musi dokładnie informować o stanie jego zdrowia. Prawo do tej wiedzy mają tylko rodzice. To oni powiedzą swojemu dziecku tyle, ile uznają za stosowne.

▶ Pacjent, który ma już 16 lat, może zażądać od lekarzy pełnej informacji o swojej chorobie – muszą mu wszystko ujawnić (oczywiście rodzicom również).

▶ Jeśli natomiast pacjent jest pełnoletni, to lekarze mogą informować tylko jego. Aby cokolwiek ujawnić innym członkom rodziny, potrzebna jest zgoda chorego. Bez tej zgody nikt inny (poza pa-

cjentem i lekarzem) nie powinien nic wiedzieć o chorobie.

DO LEKARZA, ALE GDZIE?

Rodzice pewnie zapisali cię do tzw. lekarza pierwszego kontaktu (lekarza rodzinnego). Jeśli nie, to pójdz z jednym z nich do dowolnej przychodni i się zarejestruj (nie możesz tego zrobić samodzielnie, gdyż do 18. roku życia deklarację do przychodni musi podpisać rodzic). Nie istnieje już rejonizacja, co oznacza, że możesz sobie wybrać przychodnię nawet na drugim końcu miasta czy w sąsiedniej miejscowości.

▶ Do lekarza pierwszego kontaktu musisz iść również wtedy, gdy chcesz skierowanie do lekarza specjalisty albo na bada-

DO RZECZNIKA I DO SĄDU

Jeżeli masz zastrzeżenia do lekarza, szpitala, sposobu leczenia, możesz się zwrócić do rzecznika praw pacjenta działającego przy Narodowym Funduszu Zdrowia.

Jeżeli uważasz, że twoje prawa pacjenta są łamane, możesz zwrócić się do sądu lekarskiego (działa on przy izbach lekarskich), do sądu cywilnego po odszkodowanie, a w niektórych przypadkach nawet do sądu karnego.

📞 www.ceo.org.pl

nia, np. krwi, EKG, USG. Od tej zasady jest jednak kilka ważnych wyjątków – zobacz na stronie 16.

▶ W nagłym przypadku dzwoń po pogotowie – nr tel. 999. Karetka przyjedzie na wezwanie. Jeśli jednak została wezwana bez uzasadnienia (np. do kataru), będziesz musiał zapłacić za jej przyjazd. Zasadność wezwania karetki stwierdzi dopiero lekarz po przyjeździe.

UBEZPIECZENIE SPOŁECZNE

Aby bezpłatnie korzystać z usług lekarzy, trzeba mieć ubezpieczenie społeczne. Dopóki się uczysz (studiujesz), nie musisz się tym martwić – masz automatycznie ubezpieczenie. A potem? Jeśli pracujesz, od twojej pensji odprowadzane są

BEZPŁATNE LECZENIE

składki ubezpieczeniowe. Jeśli natomiast nie możesz znaleźć pracy, zarejestruj się jako bezrobotny. Wtedy masz zapewnione bezpłatne leczenie.

UBEZPIECZENIE SPOŁECZNE

Każdy ubezpieczony jest członkiem Narodowego Funduszu Zdrowia i może korzystać z opieki wybranego lekarza rodzinnego w dowolnej poradni.

▶ Jeżeli ulegniesz wypadkowi, pomocy udzieli ci najbliższy szpital.

▶ Idąc do lekarza nie musisz przedstawiać dodatkowych dokumentów. Od 1 stycznia 2013 r. działa elektroniczny system weryfikacji uprawnień pacjentów do świadczeń zdrowotnych.

▶ Nie potrzebujesz niczyjej zgody na leczenie u specjalisty lub w szpitalu w innym regionie kraju. W czasie pobytu poza miejscem zamieszkania możesz skorzystać z porady miejscowego lekarza.

▶ Dotyczy to, oczywiście, także studentów uczących się i mieszkających w innym mieście. Powinni pójść do przychodni

DO GINEKOLOGA BEZ SKIEROWANIA

Małgośka podejrzewa, że jest w ciąży. Chciałaby to sprawdzić u ginekologa. Krępuje się jednak iść po skierowanie do swojego lekarza pierwszego kontaktu, bo jest on dobrym znajomym rodziców. Czy w ramach bezpłatnego leczenia może iść do ginekologa bez skierowania?

▶ Tak! Do ginekologa, położnika, a także dentysty, wenerologa, onkologa i psychiatry można pójść bez skierowania.

▶ Bez żadnych skierowań można również iść do ośrodków zajmujących się lecnictwem odwykowym osób uzależnionych (od alkoholu lub narkotyków) oraz osób zakażonych wirusem HIV.

NW, CZYLI NIESZCZĘŚLIWE WYPADKI

Można wykupić sobie dodatkowo ubezpieczenie NW. Zwykle można to załatwić w szkole. W razie wypadku firma ubezpieczeniowa sfinansuje rehabilitację czy lepszy standard leczenia (np. założenie lekkiego plastiku na złamaną rękę zamiast darmowego, ale ciężkiego gipsu). Po leczeniu dostaniesz też odszkodowanie, za które możesz pojechać na wycieczkę lub kupić rolki.

📞 www.ceo.org.pl

uczelnianej i tam wybrać sobie lekarza pierwszego kontaktu. Bez względu na to z jak daleka przyjechali, będą mogli leczyć się bezpłatnie.

LECZENIE W UE

Jeśli wyjeżdżasz do krajów UE lub do Szwajcarii,

Norwegii, Islandii i Lichtensteinu, wyrob sobie kartę EKUZ (Europejska Karta Ubezpieczenia Zdrowotnego). Umożliwi ci ona darmowe leczenie w razie choroby lub wypadku (wniosek oraz wymagane załączniki dostępne na stronie www.nfz.gov.pl).

POLICJA

18 CO WOLNO POLICJANTOWI?

20 RATUNKU, BIJA!

21 CO TO JEST GWAŁT?

22 NARKOTYKI

24 NASTOLATEK W SĄDZIE

CO WOLNO POLICJANTOWI?

W każdym państwie jest potrzebna policja. Jednak jeśli to państwo ma być praworządne, potrzebne są też jasne reguły określające, co policji wolno, a czego nie.

LEGITYMOWANIE

Policjant ma prawo cię wylegitymować (czyli poprosić o pokazanie dokumentu potwierdzającego twoją tożsamość). Najlepiej,

jeśli pokażesz swój dowód osobisty, ale może to być też legitymacja szkolna lub studencka,

paszport, prawo jazdy.

▶ Legitymując cię, policjant powinien się przedstawić. Jeżeli jest w mundurze, to wystarczy, że poda imię, nazwisko i stopień. Gdy jest po cywilnemu, musi pokazać swoją legitymację służbową (masz prawo spisać z niej dane). Jeżeli policjant nie przedstawi się sam, możesz mu o tym grzecznie przypomnieć, np.: „Ja nazywam się Jan Kowalski, a pan?”.

▶ Policjant musi poinformować cię, z jakiego powodu jesteś legitymowany (lub zatrzymany).

▶ Może się zdarzyć, że nie masz przy sobie dokumentów (noszenie ich nie jest obowiązkowe). Wtedy twoją tożsamość mogą poświadczyć dwie inne osoby,

CO WOLNO POLICJANTOWI?

np. koledzy, sąsiedzi, a przede wszystkim – rodzice (osobiście lub telefonicznie).

► Policjant może przeszukać twój plecak (np. jeśli podejrzewa, że masz w nim narkotyki).

ZATRZYMANIE

Policjant ma prawo cię zatrzymać, ale musi poinformować, jaki jest tego powód. Po przewiezieniu cię do komisariatu powinien natychmiast zawiadomić twoich rodziców (jeśli jesteś niepełnoletni).

ARESZT

Jeśli policjant podejrzewa cię o przestępstwo, a masz już 17 lat, to

będziesz traktowany jak dorosły. Oznacza to, że możesz być zatrzymany w areszcie do dyspozycji prokuratury (na trzy miesiące). O tymczasowym aresztowaniu decyduje sąd. Jeśli policja wystąpi z takim wnioskiem, może cię zatrzymać maksimum na 72 godziny, bez wniosku na 48 godzin.

► Jeśli nie masz 17 lat, zostaniesz skierowany do policyjnej izby dziecka (na 48 godzin). Stąd możesz trafić do schroniska dla nieletnich (odpowiednik aresztu dla dorosłych) na 3 miesiące. Twoją sprawą zajmie się sąd rodzinny, który może nawet cię umieścić w zakładzie poprawczym (nawet do 21. roku życia).

CO WOLNO OCHRONIARZOWI?

Ochroniarze nie mogą zastępować policji! Nawet jeśli podejrzewają, że coś ukradłeś w sklepie, nie mają prawa cię legitymować ani tym bardziej rewidować. Muszą w tym celu wezwać policję. Oczywiście, zawsze lepiej się porozumieć. Jeśli ochroniarze są uprzejmi, a ty nie masz nic na sumieniu, co ci szkodzi pokazać im zawartość plecaka?

📞 www.ceo.org.pl

RATUNKU, BIJĄ!

NIE BĄDŹ OBOJĘTNY PRZEMOCY W SZKOLE!

Przemoc i agresja w szkole to bardzo niepokojące zjawisko. Jeśli jesteś ofiarą lub świadkiem znęcania fizycznego (albo psychicznego) w szkole, koniecznie zawiadom osobę dorosłą: rodziców, nauczyciela, dyrektora czy nawet policję. Możesz sam sobie nie poradzić, jeśli będziesz liczyć tylko na siebie.

NIE KUŚ LOSU!

Wieczorem omijaj ciemne uliczki, puste parki. Jeśli już musisz przechodzić przez takie miejsca, np. w drodze do domu, znajdź sobie towarzysza!

KRZYCZ!

Jeżeli ktoś cię napadnie, krzycz jak najgłośniej! Niestety, wołanie „Ratunku!” bywa nieskuteczne – niektórzy ludzie sami się boją i zaczynają uciekać. Czasami więc, żeby ludzie się zbiegli, lepiej krzyczeć np. „Pożar, pali się!”.

ZAWIADOM POLICJĘ

Kiedy tylko możesz, zawiadom policję. Nawet jeśli udało ci się odstraszyć bandytów i nic złego się nie stało.

Nie myśl tylko o sobie! Może dzięki twojemu zgłoszeniu ktoś inny uniknie spotkania z nimi.

► W komisariacie policjant musi przyjąć od ciebie zgłoszenie o popełnieniu przestępstwa, spisać protokół z zeznaniami. Jeżeli jesteś niepełnoletni – przyjdź z rodzicami.

► Policja powinna cię potem informować, co się dzieje w tej sprawie (np. czy ktoś został złapany). Jeżeli śledztwo zostanie umorzone, możesz odwołać się do prokuratury.

NIE BĄDŹCIE OBOJĘTNI, GDY OBOK DZIEJE SIĘ COŚ ZŁEGO. JEŻELI BOICIE SIĘ INTERWENIOWAĆ, TO DZWOŃCIE NA POLICJĘ LUB KRZYCZCIE!

TELEFONY RATUNKOWE

POLICJA 997, POGOTOWIE RATUNKOWE 999, STRAŻ POŻARNA 998
112 - numer do wszystkich służb (w sytuacji, gdy nie wiemy, kto może nam pomóc)

- KOMITET OCHRONY PRAW DZIECKA: (22) 626 94 19 (PN.-PT. 9.00-17.00),
- „NIEBIESKA LINIA”, OGÓLNOPOLSKI TELEFON DLA OFIAR PRZEMOCY W RODZINIE – 801 12 00 02,
- KRYZYSOWY TELEFON ZAUFANIA – 116 123.

ISTNIEJE TAKŻE WIELE LOKALNYCH TELEFONÓW DZIAŁAJĄCYCH
M.IN. PRZY CENTRACH INTERWENCJI KRYZYSOWEJ ORAZ W RAMACH
DZIAŁALNOŚCI LOKALNYCH ORGANIZACJI POMOCOWYCH.

CO TO JEST GWAŁT?

Gdy jedna ze stron nie wyraża zgody na stosunek seksualny, a zostaje do niego zmuszona – jest to gwałt. Grozi za to kara do 12 lat więzienia.

▶ Najwięcej gwałtów nie zdarza się wcale w ciemnych uliczkach i parkach. Większość ofiar znało gwałciicieli! Byli nimi koledzy, partnerzy, kuzyni, znajomi rodziców...

▶ Nikt nie ma prawa zmuszać cię do seksu. Gwałciaciele często tłumaczą się przed sądem: przecież piłem z nią piwo na dyskotecę, nawet dała się pocałować. To nie jest usprawiedliwienie, pocałunek nie oznacza zgody na coś więcej!

▶ Gwałt to przestępstwo ścigane z urzędu – wystarczy, że policja lub prokuratura dowiedzą się (od ofiary lub świadków), że do niego doszło, by rozpocząć postępowanie. Ofiary gwałtu i innych

przestępstw seksualnych powinny być przesłuchiwane tylko raz, w specjalnym pomieszczeniu i w obecności psychologa. Nagranie z przesłuchania odtworzone zostanie na sali sądowej.

▶ Można oczywiście zrezygnować z powiadamiania policji, ale oznacza to zgodę na bezkarność sprawcy. Będzie gwałcił nadal!

MOLESTOWANIE

Jeżeli nauczyciel czy szef w pracy w krępujący sposób cię dotyka, prawi ci komplementy z seksualnym podtekstem – jest to molestowanie seksualne. Mimo że takie zachowanie nie jest w Polsce traktowane jak przestępstwo, nie gódź się na to! Możesz skorzystać z art. 217 kodeksu karnego, który karze naruszenie nietykalności cielesnej. Jednak w tym wypadku trzeba samemu napisać akt

oskarżenia i zgromadzić dowody (w imieniu osoby niepełnoletniej muszą to zrobić rodzice). Powiedz o tym, co cię spotkało, rodzicom, dyrektorowi szkoły lub kierownikowi obozu. Jeśli się boisz lub wstydzisz, poradź się kogoś, np. psychologa w poradni. Na podstawie kodeksu cywilnego, który mówi o ochronie dóbr osobistych, możesz wystąpić do sądu o odszkodowanie. Pamiętaj! Takie zachowanie, jak dotykanie organów płciowych, piersi czy inne „obmacywanie”, nie jest już tylko molestowaniem seksualnym, ale może zostać uznane za gwałt.

CYBERPRZEMOC

Jeśli ktoś wysyła do Ciebie SMS-y lub robi ci zdjęcia bez twojej zgody, które cię obrażają lub ośmieszają, albo jeśli podszywa się pod kogoś innego w internecie – to jest cyberprzemoc (za uporczywe nękanie sprawcy grozi kara do 3 lat pozbawienia wolności). Zadzwoń koniecznie pod bezpłatny numer telefonu zaufania dla dzieci i młodzieży – 116 111.

NARKOTYKI

NIE ZABIJAJ SIĘ!

Nie daj się namówić na próbowanie nawet najsłabszego narkotyku. Nigdy nie możesz być pewny, co w nim jest naprawdę i jak twój organizm zareaguje. Pamiętaj! Dla niektórych już jedna pastylka LSD była śmiertelna.

CZĘSTOWANIE TO PRZESTĘPSTWO

Narkotyki pojawiają się wszędzie – na dyskotekach, imprezach, a nawet w szkołach podstawowych. Bardzo różnie wyglądają i różne jest ich działanie. Ale wszystkie uzależniają!

► Surowo karana jest produkcja narkotyków i handel nimi.

► Karane jest również posiadanie narkotyków – niezależnie od ich ilości i rodzaju (chodzi więc również o tzw. narkotyki miękkie, czyli np. marihuanę).

► Przestępstwem jest też „częstowanie” narkotykami. Jeśli więc ktoś na imprezie rozda kolegom kilka skrętów – może trafić za to do więzienia.

JAKIE KARY?

Jeśli oskarżony o posiadanie narkotyków nie ukończył 17 lat – będzie traktowany przez sąd jak nieletni. Może grozić mu nawet umieszczenie w zakładzie poprawczym.

► Jeśli oskarżony ma już 17 lat – będzie traktowany jak dorosły. Za posiadanie małej ilości narkotyków grozi do roku więzienia. Jeśli narkotyków było dużo – nawet do pięciu lat.

► Sąd może też skierować na przymusowe leczenie (niezależnie od wieku oskarżonego). To korzystne wyjście dla obwinionego. Kara jest co prawda i tak orzekana, ale jej wykonanie zostaje zawieszone do zakończenia leczenia. Jeśli efekt leczenia jest pozytywny, sąd może karę umorzyć. Ale jeśli przymusowe leczenie zostaje przerwane (ucieczka z ośrodka), sąd egzekwuje karę.

JAK WYGLĄDAJĄ NARKOTYKI?

► **Kokaina** to biały proszek, zwykle wciągany przez nos. Daje na

krótko uczucie euforii, potem przychodzi depresja, bóle głowy, wymioty. Jedynym sposobem bycia ciągle „na haju” jest zażywanie coraz większych ilości.

► **Heroina** – biały lub brązowy proszek. Daje uczucie odprężenia. Przedawkowanie powoduje utratę świadomości, a w połączeniu z innymi narkotykami lub alkoholem – może być śmiertelne.

► **LSD**, zwany popularnie „kwasem”, jest rozprowadzany przez dealerów narkotyków w formie malutkich bi-

NARKOTYKI

bułek (znaczków) z kolorowymi nadrukami. Powoduje halucynacje, urojenia.

► **Ekstazy** – białe lub kolorowe pastylki z wytłoczonymi wzorami. Dla niektórych osób już jedna tabletkę może być śmiertelna!

► **Amfetamina** – pigułki albo proszek. Daje uczucie przyływu energii, potem przychodzi przygnębienie.

► **Marihuana** – brzo-wozielone liście i nasionka, które najczęściej się pali. Początkowo wywołuje wesołość

i uczucie odprężenia, potem panikę, trudności z koncentracją.

► **Klej** – waczenie kleju powoduje coś w rodzaju upojenia alkoholowego. Tzw. waczacze mają halucynacje. Jeśli używają plastikowych toreb, mogą stracić przytomność lub udusić się własnymi wymiotami.

Uwaga! Jeżeli twój kolega lub koleżanka źle się czują i podejrzewasz, że to po narkotykach – koniecznie podaj im jak najwięcej wody. Narkotyki bardzo odwadniają organizm. Wezwij pogotowie.

❗ www.ceo.org.pl

JEŚLI MASZ
PROBLEM
Z NARKOTYKAMI
– DZWOŃ!
OGÓLNOPOLSKI
TELEFON ZAUFANIA
801 199 990
(W GODZ.
16.00-21.00).

DOPALACZE

Nie daj się też skusić, gdy ktoś cię częstuje proszkami, tabletkami lub kapsułkami nie-

ALKOHOL
I PAPIEROSY

Według prawa zarówno papierosy, jak i alkohol możesz kupić dopiero po skończeniu 18 lat. W każdym sklepie lub pubie sprzedawca – jeśli ma wątpliwości dotyczące twojego wieku – powinien poprosić cię o dowód osobisty. Jeśli tego nie zrobi i sprzeda piwo niepełnoletniej osobie – popełnia przestępstwo.

znanego pochodzenia. Uważaj, mogą to być „dopalacze”. Nie dość że wywołują różne działania niepożądane, to – podobnie jak narkotyki – mogą uzależniać. www.dopalaczeinfo.pl

OFIARA
PRZESTĘPSTWA

Szesnastoletni Jaś został napadnięty w parku. Trzech dresiarów zabrało mu kurtkę, nowe buty i telefon komórkowy. Policja złapała przestępców i sprawa trafiła do sądu. Czy Jaś będzie zeznawał w sądzie przeciwko napastnikom?

NASTOLATEK W SĄDZIE

► Jaś jako pokrzywdzony będzie przesłuchany w charakterze świadka zarówno przez policję, jak i przez sąd. Z uwagi na to, że jest niepełnoletni, w sądzie będą go reprezentować rodzice. Jeśli przystąpią oni do procesu jako oskarżyciele posiłkowi, mają prawo zadawać oskarżonym pytania, a sąd będzie ich zawiadamiał o terminach kolejnych rozpraw i w końcu o wyroku.

► Jeśli jednak rodzice nie chcą się aż tak angażować w sprawę, to sąd i policja mogą ich przesłuchać jako świadków.

ŚWIADEK

Może się zdarzyć, że przypadkowo będziesz świadkiem wypadku samochodowego albo napadu na bank. Jeśli dojdzie później do rozprawy, sąd może wezwać cię na świadka. Masz prawo odmówić zeznania tylko w jednym przypadku: jeśli wiesz, że twoje zeznania mogłyby zaszkodzić

najbliższej ci osobie, np. rodzicom czy rodzeństwu.

► W przypadku rozwodu rodziców, dopóki nie skończysz siedemnastu lat, nie możesz być świadkiem w ich sprawie.

NASTOLETNI PRZESTĘPCY

Siedemnastoletnia Małgosia i jej piętnastoletni brat Jaś poszli do zoo. Tak im się spodobał słoń, że postanowili wprowadzić go do własnego ogródka. Kiedy jednak przeciskali słonia przez dziurę w płocie, zauważył ich stróż i zawiadomił policję. Jaś i Małgosia zostali oskarżeni o kradzież słonia. Co ich teraz czeka?

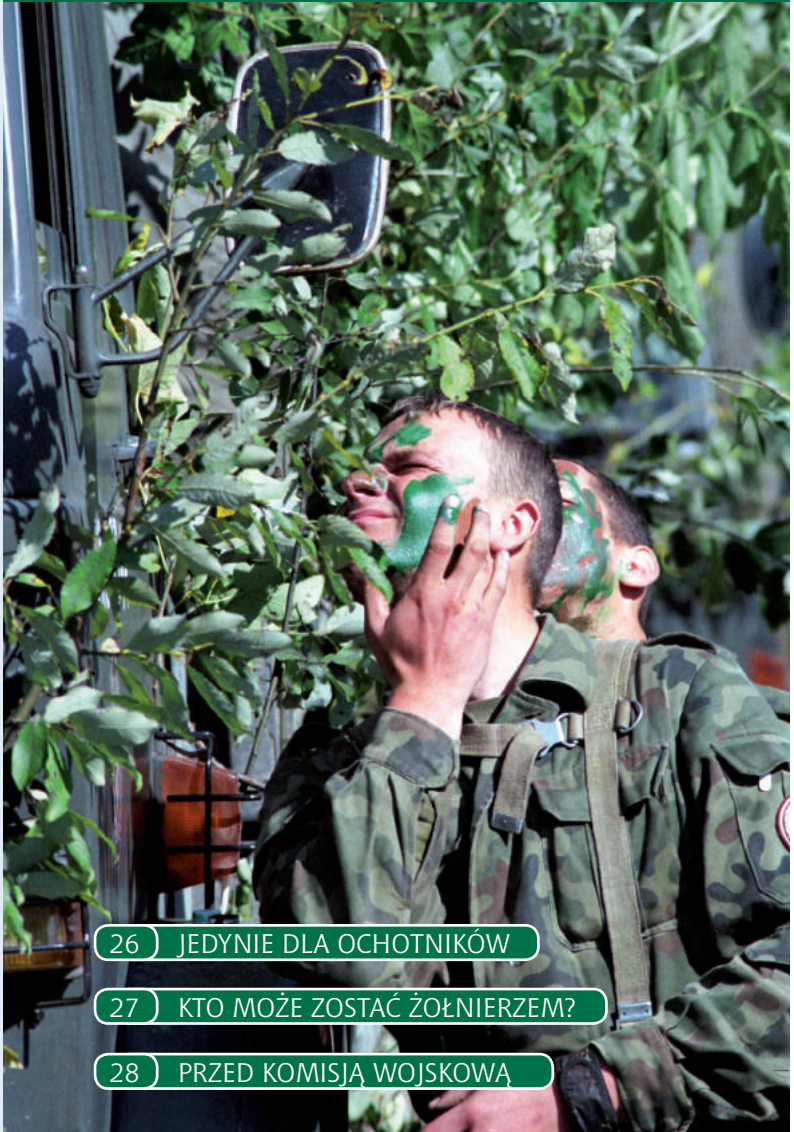
► W tej sprawie bardzo istotny jest wiek. Od 17. roku życia za dokonanie przestępstwa odpowiada się jak osoba dorosła. Małgosia stanie więc przed sądem karnym. Jej brat natomiast jest nieletni, jego sprawę będzie rozpatrywał sąd rodzinny i dla nieletnich.

► W czasie sprawy Jasia będą obecni jego rodzice i ewentualnie

wyznaczony przez sąd obrońca z urzędu. Sąd może udzielić Jasiowi upomnienia, nakazać jakąś pracę (na przykład karmienie przez miesiąc słonia), ustanowić kuratora (czyli osobę, która będzie regularnie sprawdzała, jak Jaś się zachowuje) albo – w ostateczności – umieścić Jasia w zakładzie poprawczym.

► Małgosia natomiast będzie miała rozprawę jak osoba dorosła. Małgosia może poprosić o obrońcę z urzędu, ale jeśli zostanie uznana za winną, będzie musiała zwrócić koszty jego pracy. Może zostać ukarana grzywną lub karą więzienia.

Od ukończenia 17 lat odpowiada się za przestępstwa jak osoba dorosła – taka jest zasada w naszym państwie. Jednak w przypadku bardzo poważnych przestępstw (np. morderstwo czy gwałt zbiorowy) można sądzić tak jak dorosłych już 15-latków.

26 JEDYNIĘ DLA OCHOTNIKÓW

27 KTO MOŻE ZOSTAĆ ŻOŁNIERZEM?

28 PRZED KOMISJĄ WOJSKOWĄ

JEDYNIIE DLA OCHOTNIKÓW

Ostatni przymusowy pobór do wojska odbył się w 2008 r. Od roku 2009 w wojsku służą jedynie osoby, które chcą być żołnierzami.

REJESTRACJA I KWALIFIKACJA

Obywatele polscy, którzy ukończyli 18 lat podlegają rejestracji, która służy ewidencji wojskowej. Każdy wezwany ma obowiązek zgłosić się do rejestracji.

KATEGORIE

Komisja wojskowa przyzna ci kategorię.

- Kategoria A – zdolny do służby,
 - Kategoria B – czasowo niezdolny,
 - Kategoria D – niezdolny do służby w czasie pokoju,
 - Kategoria E – trwale niezdolny do służby.
- Dostaniesz też książeczkę wojskową, w której będzie zapisywane wszystko, co wiąże się z twoją służbą wojskową.

W następnym roku, wszyscy mężczyźni, którzy kończą w danym roku kalendarzowym 19 lat muszą się zgłosić do kwalifikacji

wojskowej. Ponadto do kwalifikacji wojskowej mogą stanąć również wszyscy ochotnicy, którzy skończyli 18 lat (także kobiety).

KTO MOŻE ZOSTAĆ ŻOŁNIERZEM?

W czasie kwalifikacji przeprowadzane są badania medyczne mające na celu ustalenie zdolności do odbycia czynnej służby wojskowej (mimo zniesienia obowiązkowej służby

wojskowej przyznanie kategorii jest konieczne, np. na wypadek wojny). Otrzymuje się także książeczkę wojskową. Osoby, które nie chcą odbywać służby wojskowej są przenoszone do rezerwy, a na swój wniosek otrzymują zaświadczenie o uregulowanym stosunku do służby wojskowej.

KOBIETY W WOJSKU

Od 1999 r. dziewczęta mogą się kształcić w szkołach wojskowych. Wymagania w zakresie sprawności fizycznej w większości szkół różnią się dla dziewcząt i chłopców. Pozostałe kryteria egzaminacyjne są jednakowe. Kobiętom w wojsku poza dodatkowymi prawami wynikającymi z macierzyństwa oraz innych kryteriów oceny na sprawdzianach z WF-u przysługują jednakowe jak mężczyznom prawa i obowiązki, a więc także możliwości awansu i kariery zawodowej.

www.wojsko-polskie.pl

ZOSTAŃ ŻOŁNIERZEM

Jeżeli rozważasz zostanie żołnierzem zawodowym, to musisz mieć obywatelstwo polskie, nieposzlakowaną opinię (nie można być karanym sądownie), posiadać odpowiednie kwalifikacje i zdolność fizyczną i psychiczną do pełnienia zawodowej służby wojskowej (kategoria zdrowia „Z”), orzeczoną przez wojskową komisję lekarską.

SŁUŻBA ZAWODOWA

Jeśli ukończyłeś/łaś co najmniej gimnazjum i posiadasz stopień wojskowy szeregowy lub starszy szeregowy, możesz zostać zawodowym

PRZED KOMISJĄ WOJSKOWĄ

żołnierzem. Od 1 lipca 2004 roku w polskim wojsku istnieje korpus szeregowych zawodowych. Żołnierze tego korpusu powołani są do służby kontraktowej, czyli na czas określony w kontrakcie (nie może on przekroczyć 12 lat). Służba obejmie wszystkie stanowiska młodszych specjalistów i kierowników zasadniczej służby wojskowej, a także część stanowisk, które dotychczas były przewidziane dla podoficerów zawodowych. Wystarczy stawić się do właściwej pod względem zamieszkania Wojskowej Komendy Uzupełnień. Po wstępnej kwalifikacji, zostaniesz zapoznany/na z przepisami regulującymi przebieg służby wojskowej i skierowany/na

do jednostki wojskowej. Po rozmowie kwalifikacyjnej i egzaminie z wychowania fizycznego, twoje dokumenty zostaną przesłane do WKU.

www.wp.mil.pl

NARODOWE SIŁY REZERWOWE

Innym rozwiązaniem jest służba w Narodowych Siłach Rezerwowych (NSR). By zostać jej żołnierzem, nie musisz być w rezerwie. Możesz zgłosić się do wojskowej komendy uzupełnień, która podejmie decyzję i skieruje cię do służby przygotowawczej. O służbę w NSR mogą ubiegać się też kobiety. Żołnierze NSR będą przydzielani w sytuacjach kryzysowych do

jednostek wojskowych i wykonywać zadania zarówno w kraju, jak i poza jego granicami.

ZA PARAWANEM

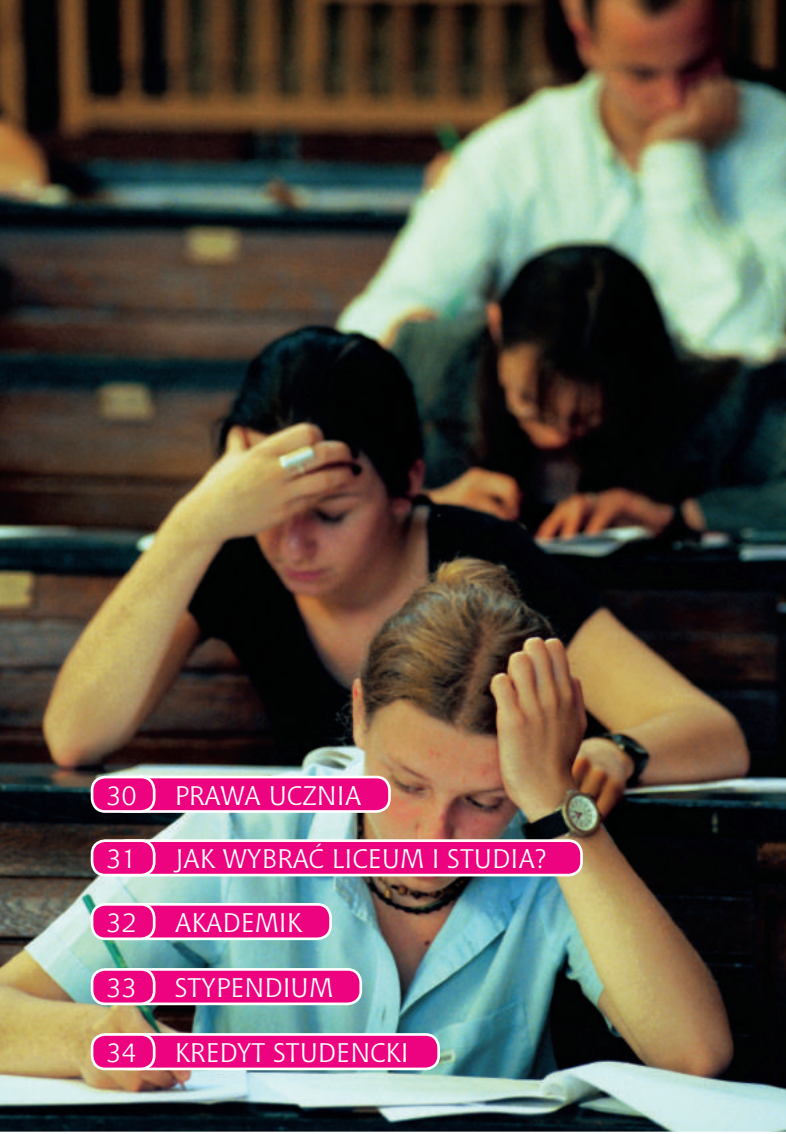
Podczas komisji zbadają cię wojskowi lekarze. Nic takiego: mierzenie ciśnienia, osłuchiwanie płuc itp. Na podstawie tych badań lekarze orzekną czy jesteś zdolny do służby, czy nie. Jeśli wzięłeś ze sobą zaświadczenie o chorobach – konieczne je pokaż.

W OBRONIE CYBERPRZESTRZENI

Jeśli wiążeś swoją przyszłość z wojskiem, może zainteresuje cię nasza wiadomość. Na Akademii Obrony Narodowej utworzono nowy kierunek: Podyplomowe Studia Bezpieczeństwo Cyberprzestrzeni. Studia trwają dwa semestry i adresowane są do osób zajmujących się bezpieczeństwem informacyjnym państwa: analityków i projektantów systemów bezpieczeństwa, pracowników administracji państwowej, funkcjonariuszy służb mundurowych, przedsiębiorców.

JEŚLI CHORUJESZ...

... na jakąś poważną, przewlekłą chorobę (np. astmę, padaczkę) lub masz kłopoty z sercem, kręgosłupem itp. – idź do przychodni, w której się leczyleś, i poproś o zaświadczenie dla komisji wojskowej. Może się okazać, że twoja choroba wyklucza służbę wojskową.

A photograph of a lecture hall with students sitting in wooden tiered seating. In the foreground, a young woman with blonde hair, wearing a light blue shirt and a black watch, is resting her head on her hand, looking tired. Behind her, another young woman with dark hair, wearing a black top, is also resting her head on her hand. In the background, a young man in a white shirt is visible, looking down. The overall atmosphere suggests a long or boring lecture.

30 PRAWA UCZNIĄ

31 JAK WYBRAĆ LICEUM I STUDIA?

32 AKADEMIK

33 STYPENDIUM

34 KREDYT STUDENCKI

PRAWA UCZNIA

Z SZACUNKIEM!

Mówność czasu spędzasz w szkole. A czy wiesz, jakie prawa przysługują uczniom?

► Po pierwsze, masz prawo do szacunku ze strony nauczycieli. Nie wolno im wyśmiewać się z ciebie, a tym bardziej bić, tarmosić za uszy itp. W Polsce obowiązuje całkowity zakaz stosowania przez nauczycieli kar cielesnych!

► Twoim drugim ważnym prawem jest jawność zasad oceniania. W każdej chwili możesz zapytać, jakie masz oceny i za co je otrzymałeś.

► Jeżeli twoich rodziców nie stać na kupno podręczników lub innych pomocy szkolnych, nie wstydź się tego! Zwróć się o pomoc do wycho-

wawcy, pedagoga szkolnego lub dyrektora.

► Jeśli uważasz, że nauczyciel łamie twoje prawa, możesz zwrócić się do wizytatora w wojewódzkim kuratorium oświaty. Do jego zadań należy m.in. nadzór nad przestrzeganiem praw ucznia. W wielu szkołach działają też szkolni rzecznicy praw ucznia – sprawdź, czy także w twojej. Jeżeli nie, możesz zaproponować jego powołanie.

📞 www.ceo.org.pl

NAUCZYCIEL TEŻ CZŁOWIEK

Nauczyciel/ nauczycielka też ma swoje prawa. Pamiętaj o tym! Jeśli zabrania ci wychodzenia na przerwę ze szkoły czy picia alkoholu na wycieczce, nie robi tego złośliwie. Po prostu

odpowiada za ciebie. Gdyby z powodu jego nieuwagi czy zaniedbania cokolwiek ci się stało, mógłby zostać pociągnięty do odpowiedzialności karnej (mówiąc wprost: mógłby nawet pójść do więzienia).

STATUT SZKOŁY

O wszystkich prawach i obowiązkach ucznia mówi szczegółowo najważniejszy dokument w szkole – statut szkoły. Ta szkolna konstytucja powinna być dostępna dla wszystkich, np. na stronie internetowej szkoły, w bibliotece lub wywieszona w korytarzu.

JAK WYBRAĆ LICEUM I STUDIA?

Po ukończeniu gimnazjum musisz zdecydować, w jakiej szkole pragniesz kontynuować naukę: liceum, technikum, szkole zawodowej... Wybierz taki typ szkoły, który pozwoli ci w przyszłości zrealizować marzenia, ale również pozwoli znaleźć przyzwoitą pracę. Pamiętaj: im niższe wykształcenie, tym trudniej o pracę. Pomyśl o studiach! Nowoczesna gospodarka potrzebuje ludzi wykształconych, stale podnoszących swoje kwalifikacje. Zakłada się, że tylko 20 proc. młodzieży będzie się uczyć w szkołach zawodowych, reszta powinna ukończyć licea.

PYTAJ I CZYTAJ!

Jak wybrać liceum, a potem studia? W Polsce działają dziś szkoły, licea i uczelnie państwowe i prywatne. Zanim się zdecydujesz, sprawdź, co szkoła oferuje: jakie zajęcia dodatkowe, kierunki, no i najważniejsze – jakie są szanse po jej ukończeniu na znalezienie pracy.

- ▶ Zajrzyj do sekretariatu szkoły (uczelni), poproś

ZAJRZYJ DO REJESTRU SZKÓŁ WYŻSZYCH

Jeżeli wybrałeś prywatną uczelnię, koniecznie sprawdź, czy jest wpisana do rejestru szkół wyższych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, czy ma prawo do nadawania tytułu magistra, inżyniera lub licencjata. Inaczej kilka lat nauki i fura pieniędzy pójdą w błoto – pozostaniesz formalnie bez wyższego wykształcenia.

❶ **Gdzie znaleźć rejestr?** www.ceo.org.pl

o informacje. Porozmawiaj na korytarzu z uczniami (studentami).

- ▶ Jeśli masz znajomych, którzy tam już się uczą, wypytaj ich o wszystko: jak nauczyciele odnoszą się do uczniów, ile jest zajęć, jak trudne są egzaminy itp.

- ▶ Warto przeczytać, co o szkole (uczelni) pisała prasa. Wiele gazet publikuje informacje o szkołach (np. „Polityka”, „Wprost”, „Perspektywy”, „Gazeta Wyborcza”).

PŁAĆĆ, NIE PŁAĆĆ

Oto kolejny ważny wybór: czy iść na studia dzienne, wieczorowe czy zaoczne.

- ▶ Studia dzienne są na państwowych uczelniach bezpłatne. Ale jest

tam mnóstwo chętnych i trzeba dobrze zadać maturę! A to czasem jest bardzo trudne!

- ▶ Ceny studiów wieczorowych i zaocznych wahają się od 1000 do 10.000 (!) zł za rok nauki (zależnie od uczelni i wydziału). Ale za to łatwo się na nie dostać. Zwykle wystarczy się zapisać – nie ma egzaminów.

- ▶ Na studiach wieczorowych zajęcia zazwyczaj odbywają się po południu (zwykle po godz. 15). Umożliwia to więc pracę.

- ▶ Na studiach zaocznych zajęcia odbywają się w formie zjazdów weekendowych – co tydzień lub co dwa tygodnie, a na niektórych uczelniach nawet co miesiąc.

AKADEMIK

SZUKAJ, PYTAJ...

Przyjęto cię na studia? Teraz się zaczną prawdziwe trudy dorosłości! Jeśli uczelnia jest na drugim końcu Polski, musisz załatwić sobie akademik.

A jeśli w dodatku twoi rodzice nie są zbyt zamożni – potrzebne ci będzie stypendium albo jakaś praca. Gdzie o to wszystko zapytać? Podstawowe informacje znajdziesz zapewne

w piśmie zawiadamiającym cię o przyjęciu na studia. Większość uczelni przypomina w ten sposób o sprawach, które nowi studenci

powinni załatwić jeszcze w czasie wakacji – np. o akademikach czy stypendiach socjalnych.

W KILKA OSÓB

Jeśli studiujesz daleko od domu, możesz się starać o akademik. Miejsca rozdziela samorząd studencki. Jeśli nie dostaniesz akademika, poszukaj mieszkania prywatnie. Na korytarzach uczelni wisi zwykle wiele ogłoszeń. Możesz wynająć u kogoś pokój, możecie też dobrać się w kilka osób i wynająć wspólnie całe mieszkanie lub nawet dom pod miastem. Policzcie, czy tak nie będzie najtaniej. Studenci z niezamożnych rodzin mogą się starać o dopłatę do zakwaterowania (bez względu na to, czy mieszkają w akademiku, czy wynajmują mieszkanie).

JAK SPISAĆ UMOWĘ NAJMU?

Nie wynajmuj mieszkania „na czarno” Spisz umowę najmu. Czynsz może wówczas okazać się nieco wyższy, bo właściciel będzie musiał zapłacić jeszcze podatek, ale zyskujesz pewność, że nikt nie wyrzuci cię z mieszkania z dnia na dzień i nie zmieni nagle warunków wynajmu. Spisując umowę, zwróć uwagę na następujące sprawy:

- ▶ cenę i sposób zapłaty (czy z opłatami i czynszem? płatne gotówką czy za pośrednictwem banku?);
- ▶ termin, w którym wynajmujący ma cię zawiadomić o zmianach warunków najmu;
- ▶ okres najmu (na czas nieokreślony czy na pewien okres?);
- ▶ czy wynajmujący jest uprawniony do wynajmowania?;
- ▶ termin wypowiedzenia umowy (miesiąc, trzy miesiące, inny);
- ▶ czy wynajmujący chciałby dostać kaucję na pokrycie ewentualnych szkód?

STYPENDIUM

STYPENDIUM SOCJALNE

Jest to stała, comiesięczna pomoc finansowa dla studentów z niezamożnych rodzin. Możesz się o nią starać tylko pod warunkiem, że dostałeś się na magisterskie studia dzienne (jeśli studiujesz w innym systemie, przeczytaj o kredytach studenckich). Wysokość stypendium zależy od sytuacji materialnej twojej rodziny, ale zwykle jest to kilkaset złotych.

► Podstawowym dokumentem, który będzie ci potrzebny, jest

zaświadczenie z urzędu skarbowego o zarobkach rodziców i twoich (komisja stypendialna obliczy, jaki dochód przypada na każdą osobę w twoim domu).

► Jeśli komisja nie przyznała ci stypendium, możesz się odwołać od jej decyzji do komisji stypendialnej działającej przy zarządzie samorządu studenckiego.

► Oprócz stypendium socjalnego, niektóre uczelnie oferują dopłaty do wyżywienia (najczęściej w formie zniżek na wykupienie karnetu do stołówki).

STYPENDIUM NAUKOWE

OD MINISTRA

Najzdolniejszym studentom Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego przyznaje też swoje stypendium. Jest ono znacznie wyższe niż zwykle stypendium naukowe, ale aby je zdobyć, trzeba nie tylko znakomicie się uczyć, ale np. publikować swoje prace w pismach naukowych.

Jest to co miesięczna „pensja” wypłacona najzdolniejszym studentom. Możesz ją dostać nie wcześniej niż na drugim roku studiów, bo jest nagrodą między innymi za bardzo dobre wyniki w nauce w roku poprzednim. Stypendium naukowe przyznaje rektor na podstawie średniej twoich ocen, przy czym może też uwzględnić twoje osiągnięcia

naukowe, takie jak publikacje, aktywność w kole naukowym oraz osiągnięcia artystyczne, sportowe i in. Kryteria mogą bardzo się różnić – na niektórych wydziałach wystarczy średnia 4,0, a na innych trzeba osiągnąć średnią 4,6 albo i wyższą. To bardzo trudne! Zwłaszcza że przecież na studiach nie ma szóstek – maksymalna średnia to 5,0! Jak wysokie są stypendia naukowe? Zwykle 200, 450 złotych co miesiąc.

ZAPOMOGA

To jednorazowa pomoc dla studentów, którzy znaleźli się w trudnej sytuacji finansowej. O zapomogę można wystąpić z powodu śmierci kogoś z najbliższych, powodzi czy pożaru albo wysokich kosztów napisania pracy magisterskiej. Możesz też starać się o zapomogę, gdy ktoś okradł cię w akademiku. Otrzymasz wtedy pieniądze, pozwalające m.in. na wyrobienie nowych dokumentów.

① www.ceo.org.pl

KREDYT STUDENCKI

STUDIOWANIE NIE JEST TANIE!

Zwłaszcza jeśli studiujesz daleko od rodzinnego domu. Aby ułatwić osobom niezamożnym naukę, wymyślono system kredytów studenckich. W przeciwieństwie do stypendium socjalnego o kredyt możesz się ubiegać niezależnie od

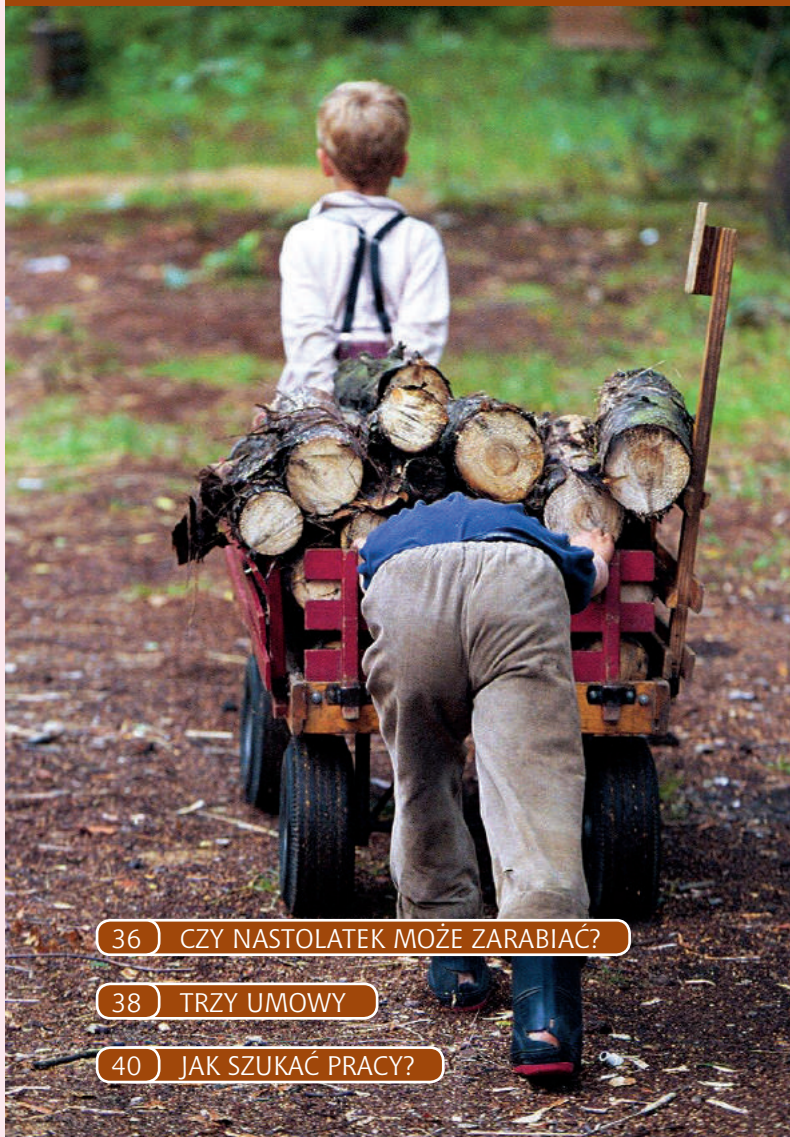
tego, w jakim systemie studiujesz – dziennym, wieczorowym czy zaocznym. Co miesiąc dostajesz pieniądze, tzw. ratę kredytu. Jej wysokość jest ustalana co roku – obecnie jest to 600 zł (student może ubiegać się także o przyznanie podwyższonej raty kredytu, która wynosi 800 zł). Kredyt może być wypłacany maksymalnie przez 6 lat, ale po warunkiem że studiujesz zgodnie z planem studiów (czyli nie powtarzasz roku).
 ► O kredyt mogą się starać tylko studenci z niezamożnych rodzin

(obecnie dochód na członka rodziny nie może przekroczyć 2500 zł).

► Spłatę kredytu rozpoczynasz dwa lata po zakończeniu studiów. Istnieje przy tym wiele udogodnień. Okres spłaty jest co najmniej dwa razy dłuższy niż czas pobierania kredytu, a wysokość raty nie może przekroczyć 20 proc. twojego miesięcznego dochodu. Kredyt jest korzystnie oprocentowany. W niektórych przypadkach może zostać całkowicie lub częściowo umorzony – np. ze względu na bardzo dobry wynik ukończenia studiów.

GDZIE PO KREDYT?

Kredytów studenckich udzielają: PKO Bank Polski, Bank Pekao S.A., Bank Polskiej Spółdzielczości, Spółdzielcza Grupa Bankowa-Bank S.A. W ich oddziałach uzyskasz szczegółowe informacje i wzór wniosku. Możesz też zajrzeć do internetu: www.nauka.gov.pl

36 CZY NASTOLATEK MOŻE ZARABIAĆ?

38 TRZY UMOWY

40 JAK SZUKAĆ PRACY?

CZY NASTOLATEK MOŻE ZARABIAĆ?

DOZWOLONE OD LAT 13

Głupio prosić rodziców o pieniądze, kiedy ma się kilkanaście lat. W dodatku potrzeby są coraz większe!

A może zarobić na to wszystko samemu?

► Obowiązuje zakaz zatrudniania w formie umowy o pracę dzieci poniżej 16 roku życia. Jeśli nie ukończyłeś jeszcze 16 lat będziesz mógł pracować jedynie za zgodą rodziców (lub opiekunów) oraz inspektora pracy i to wyłącznie w ramach działalności kulturalnej, artystycznej, sportowej lub reklamowej.

► Kiedy skończysz 16 lat, możesz już podpisać umowę o pracę, ale tylko pod warunkiem, że pracujesz w celu przygotowania zawodowego (np. uczysz się krawiectwa, mechaniki, cukiernictwa) lub wykonujesz prace lekkie. Te ograniczenia oczywiście znikają, kiedy kończysz 18 lat.

KŁOPOTY PRACODAWCY

Umowa o pracę jest najkorzystniejszą formą dla pracownika – gwarantuje m. in. zapłatę za urlop i czas choroby. Ale dla pracodawcy jest dużym obciążeniem – m.in. musi on płacić składki na

ubezpieczenie społeczne. Dlatego łatwiej znajdziesz pracę na umowę zlecenia lub umowę o dzieło. Na szczęście, dopóki się uczysz, i tak jesteś objęty ubezpieczeniem i przysługuje ci bezpłatne leczenie.

Aby zawrzeć umowę o dzieło albo umowę zlecenia, musisz mieć skończone 13 lat i zgodę rodziców. Pamiętaj! Do 16 roku życia możesz pracować na umowy cywilnoprawne wyłącznie w ramach działalności kulturalnej, artystycznej, sportowej lub reklamowej. Za niewywiązywanie się z takiej umowy odpowiesz jednak sam, całym swoim majątkiem.

📍 www.ceo.org.pl

CZY NASTOLATEK MOŻE ZARABIAĆ?

Henio Zaradny został zatrudniony przez swojego sąsiada Janusza Przebiegłego do strzyżenia ogromnego trawnika wokół domu. Sąsiad obiecał mu 100 złotych. Henio pracował cały dzień. Kiedy skończył, Janusz Przebiegły wręczył mu 30 złotych. Wyjaśnił, że przemyślał sprawę i wydaje mu się, że strzyżenie trawnika nie jest warte 100 złotych. Co może zrobić Henio?

► Jeżeli Henio nie zawarł z Januszem Prze-

biegłym żadnej umowy pisemnej, to w zasadzie nie może nic zrobić. Chyba że ma świadków, którzy słyszeli, że pan Janusz obiecywał mu 100 złotych. Wtedy Henio mógłby zwrócić się do sądu. Żaden dowód jednak nie jest tak mocny, jak spisana umowa.

► Pamiętaj, żeby przed podjęciem pracy ustalić dokładnie, za jaką sumę będziesz pracować i co będzie należało do twoich obowiązków.

PODATKI

Czy pracujący nastolatek musi płacić podatki? To zależy od tego, ile zarobi. Jeśli nie więcej niż 3091 zł, to nie musi płacić żadnego podatku. Jeśli zarobi więcej – płaci podatek. Zwykle wszystkie formalności załatwia pracodawca. Pod koniec roku jedno z rodziców powinno dopisać do swoich dochodów zarobione przez nastolatka pieniądze.

TRZY UMOWY

	UMOWA O DZIEŁO
W tabeli zestawiliśmy wszystkie trzy typy umów, dzięki którym możesz legalnie pracować. Zobacz, czym się różnią.	Zawierając umowę o dzieło, zobowiązujesz się do wykonania jakiejś pojedynczej rzeczy, np. przystrzyżenia trawnika, napisania książki, zrobienia krzesła (musi być widoczny efekt twojej pracy).
► JAK ZAWRZEĆ UMOWĘ – PISEMNIE CZY USTNIE?	Zasadą jest, że umowy cywilne mogą być zawierane w dowolnej formie – ustnej lub pisemnej. Lepiej jednak mieć potwierdzenie na piśmie (pomaga to przy ewentualnych sporach).
► CZY MOŻNA PRACOWAĆ ZA DARMO?	Umowa o dzieło jest umową odpłatną. Oznacza to, że nie możesz pracować za darmo.
► CO W UMOWIE?	W prawie cywilnym istnieje swoboda umów, możesz więc dość dowolnie określić prawa i obowiązki stron. Ważne jest tylko, aby nie było to niezgodne z prawem (np. nieważna będzie umowa zlecenia kradzieży auta).
► ILE PŁACISZ PODATKÓW?	18 proc. * Jest to zaliczka na poczet podatku od dochodów (jego stawki to 18 i 32 proc.)
► NA URLOP I ZWOLNIENIE	Pracując na umowę o dzieło i umowę zlecenia, nie masz prawa do płatnego urlopu ani do zwolnienia lekarskiego.
► JEŚLI SĄ PROBLEMY	Gdybyś czuł się oszukany, to możesz zwrócić się do wydziału cywilnego sądu rejonowego. Za wniesienie pozwu jest pobierana opłata.

TRZY UMOWY

	UMOWA ZLECENIA	UMOWA O PRACĘ
	Zawierając umowę zlecenia, zobowiązujesz się do świadczenia usługi przez jakiś czas, np. uczenia kogoś angielskiego, regulamie strzyżenia trawnika.	Zawierając umowę o pracę, zobowiązujesz się, że będziesz pracował dla swojego pracodawcy i wykonywał jego polecenia. Pracujesz w sposób ciągły, czyli przychodzisz do pracy regularnie na określoną liczbę godzin.
	→	Umowa o pracę musi być zawarta na piśmie.
	Zlecenie możesz wykonywać nieodpłatnie. Umowa ta jest często wykorzystywana przy wolontariacie.	Za pracę musisz dostawać wynagrodzenie. Prawo określa najniższą jego wysokość: obecnie jest to 1850 zł brutto za cały etat.
	→	Prawo pracy określa twoje minimalne prawa. W umowie o pracę mogą być oczywiście zawarte warunki dla ciebie korzystniejsze, ale nie mogą być gorsze niż określone w prawie pracy.
	18 proc. →	Za umowę o pracę podatek wynosi 18 proc. Jest jeszcze stawka 32 proc. ale obowiązuje, gdy zarobki są wysokie. Wszystkimi sprawami z tym związanymi zajmie się jednak pracodawca.
	→	Przysługuje ci co roku płatny urlop (od 20 do 26 dni). W razie choroby masz prawo również do zwolnienia lekarskiego. Za okres, w którym miałeś zwolnienie, również dostaniesz wynagrodzenie, choć trochę niższe niż normalnie.
	→	W przypadku problemów z pracodawcą zwróć się do sądu pracy. Postępowanie jest tam bezpłatne.

JAK SZUKAĆ PRACY?

IDŹ DO URZĘDU PRACY

▶ Jeśli skończyłeś/łaś szkołę i nie możesz znaleźć pracy, zarejestruj się w Powiatowym Urzędzie Pracy jako bezrobotny/na.

Wtedy nie pracując i nie ucząc się, będziesz mieć nadal prawo do bezpłatnego leczenia.

▶ Jako zarejestrowany/na bezrobotny/na masz prawo korzystać z ofert pracy, które ma Urząd, możesz uczestniczyć w szkoleniach czy otrzymać pożyczkę.

NIE CZEKAJ, BĄDŹ AKTYWNY/NA!

Samo zarejestrowanie się w urzędzie i czekanie na jakąś ofertę nie wystarczy. Żeby znaleźć pracę, trzeba jej szukać.

▶ Możesz szukać pracy przez agencje doradztwa personalnego. Ich adresy znajdziesz w książce telefonicznej (szukaj nazwy „doradztwo personalne”), w gazetach (zwykle przy ogłoszeniach o pracy), w internecie. Możesz w ten sposób szukać nie tylko stałej pracy, ale też sezonowej, np. na czas

wakacji lub dorywczej, np. na weekendy.

▶ Najlepszym sposobem na znalezienie pracy jest pytanie rodziny oraz wysyłanie CV do firm, w których chciałbyś/łabyś pracować, a także regularne czytanie ogłoszeń w prasie.

NAPISZ CV I LIST MOTYWACYJNY

CV to skrót od łacińskiego *curriculum vitae*, co oznacza przebieg życia. Trzeba tu wymienić ukończone szkoły i ewentualnie poprzednie miejsca pracy. Warto też pochwalić się rzeczami, które mogą zainteresować pracodawcę, np. wymienić nagrody na olimpiadach i w konkursach, napisać o pracach dorywczych i o własnych zainteresowaniach.

▶ Nie pisz banałów! Nie zapomnij też zamieścić informacji na temat znajomości języków obcych i innych umiejętności (np. prawa jazdy czy obsługi programów komputerowych). Warto wykorzystać Europass, czyli europejski wzór CV (patrz s. 74).

▶ W liście motywacyjnym nie należy powtarzać faktów z CV. Musisz w nim przekonać pracodawcę, że jesteś świetnym kandydatem/tką do pracy w jego firmie. Napisz o swoich predyspozycjach, ambicjach życiowych. Nigdy nie sporządzaj rutynowych listów motywacyjnych! Jeśli pracodawca dostanie list odbity na ksero, uzna, że został potraktowany niepoważnie.

📞 www.ceo.org.pl

URZĄD PRACY PŁACI ZA KURSY

Marysia skończyła liceum i nie ma pracy. Znajomy obiecał, że zatrudni ją w swojej firmie, jeśli ukończy kurs komputerowy. Niestety, Marysia nie ma pieniędzy na ten kurs. Czy Urząd Pracy może jej jakoś pomóc? Jeśli Marysia zarejestrowała się jako bezrobotna i znajomy napisze oświadczenie, że po skończeniu kursu da jej pracę, to Urząd może sfinansować ten kurs. Ponadto Marysia może otrzymać na szkolenie nieoprecentowaną pożyczkę.

RODOWY
NK
LSKI

ADRYSKAWII JAGIELŁO

42 KONTO DLA TRZYNASTOLATKA

43 NASTOLATEK W SKLEPIE

44 REKLAMACJE UWZGLĘDNIA SIĘ!

46 PRAWA KONSUMENTA

KONTO DLA TRZYNASTOLATKA

Prawie wszystkie banki oferują konta dla nastolatków. Aby założyć konto i dostać do niego kartę, musisz mieć skończone 13 lat. Umowę z bankiem podpisują wówczas twoi rodzice.

BEZ DEBETU

Korzystając z karty, możesz wypłacać pieniądze z bankomatów, a także płacić w sklepach. Zwykle karta dla nastolatków nie pozwala na debet, czyli zadłużenie – ze swojego konta możesz wypłacić dokładnie tyle pieniędzy, ile na nim masz.

NIE TYLKO PROCENTY

Gdy skończysz 18 lat, możesz założyć konto samodzielnie. Wtedy warto sprawdzić oferty różnych banków. Przy wyborze zwróć uwagę nie tylko na oprocentowanie, ale także na wysokość opłat za prowadzenie konta i liczbę bankomatów, z których możesz pobrać pieniądze bez prowizji.

📞 www.ceo.org.pl

UWAŻAJ NA PROWIZJE!

Zwracaj uwagę na to, w jakim bankomacie podejmujesz pieniądze. Jeśli urządzenie należy do twojego banku lub firmy, z którą twój bank ma umowę (np. Euronet) – nie płacisz prowizji. Inaczej pobranie pieniędzy kosztuje od 2 do 7 zł. Na przykład przy wypłacie 100 zł bankomat odlicza z twojego konta 103 zł (100 zł dla ciebie, 3 zł prowizji dla banku). Ostatnio wiele banków oferuje swoim klientom możliwość korzystania bez prowizji lub za niewielką opłatą ryczałtową (np. 5 zł) ze wszystkich bankomatów w Polsce. Najlepiej założyć konto w banku, który oferuje takie korzystne warunki.

NASTOLATEK W SKLEPIE

CZY MOŻNA
ODDAĆ TOWAR?

Jeśli kupisz coś w sklepie, a potem uznasz, że wcale tego nie potrzebujesz – nie możesz towaru oddać i żądać od sprzedawcy zwrotu pieniędzy. Trudno, stało się. Trzeba było lepiej przemyśleć swój zakup. (Uwaga! Inne przepisy obowiązują przy sprzedaży wysyłkowej – zobacz na stronie 46). Ale czasem rzecz całkiem pożyteczna staje się zbędnym rupieciem, bo psuje się zaraz po przyniesieniu ze sklepu. Czy da się jakoś odzyskać pieniądze? Tak, choć czasem wymaga to oslego uporu.

NIEZGODNE
Z UMOWĄ

Przy każdym zakupie sprzedawca gwarantuje ci, że rzecz jest dobra i będzie dobrze działała w terminie 2 lat. Nie dotyczy to artykułów spożywczych – tu terminy są krótsze. Sprzedawca zapewnia, że rzecz nie jest „niezgodna z umową” (tak się nazywa to prawo w nowych przepisach). Aby zareklamować towar, musisz mieć dowód, że rzecz kupiłeś u tego sprzedawcy. Jest nim paragon lub rachunek (faktura VAT). Pamiętaj, by zawsze brać go ze sklepu (zwłaszcza gdy kupujesz coś droższego). Z reklamacją idź do sklepu. To sprzedawca, a nie producent odpo-

wiada wobec klientów za jakość sprzedawanych towarów. Podobne uprawnienia przysługują także, gdy oddajesz ubrania do pralni lub kupujesz używaną rzecz, np. od kolegi czy na giełdzie. Są one zwane potocznie rękojmiami.

PAMIĘTAJ!

- ▶ Patrz na datę ważności – gdy kupujesz produkty żywnościowe, sprawdź, czy nie są przeterminowane.
- ▶ Nie kupuj rzeczy od podejrzanych osób – mogą pochodzić z kradzieży.
- ▶ Nie daj się uwodzić akwizytorom – zawsze kupuj tylko te rzeczy, które są ci naprawdę potrzebne!

 www.ceo.org.pl

REKLAMACJE UWZGLĘDNIĄ SIĘ!

CZY MOŻNA ODDAĆ TOWAR?

Uprawnienie z tytułu niezgodności rzeczy z umową przysługuje zawsze. Kartki w sklepach z napisem: „Reklamacji nie uwzględniamy” są sprzeczne z prawem. Chyba że...

Marysia kupiła po okazyjnej cenie sukienkę i bluzkę. Nad półką z sukienkami wisiła kartka „wypredaż”, natomiast nad półką z bluzkami: „przecena ze względu na wady”. W domu okazało się, że sukienka ma zepsuty suwak, a bluzka ma skazę, której Marysia nie zauważyła. Poszła do sklepu i poprosiła o wymianę obu

rzeczy w ramach rękojmi. Sprzedawca oświadczył, że żadna z rzeczy nie podlega reklamacji. Czy ma rację?

Sprzedawca ma rację tylko w połowie. Sukienka, której cena była obniżona ze względu na wypredaż posezono-
wą, podlega oczywiście reklamacji. Sprzedawca ma obowiązek ją

przyjąć, spisać protokół i wymienić suwak lub dać nową sukienkę (oczywiście, o ile Marysia ma paragon!). Natomiast towar przeceniony ze względu na wady nie podlega reklamacji. Wisiła przecież kartka z napisem informująca o wadach i Marysia powinna uważniej obejrzeć bluzkę.

DOBRE SPOSOBY NA ZŁYCH SPRZEDAWCÓW

Jeżeli sprzedawca notorycznie łamie prawa konsumentów, możesz zorganizować bojkot. Jak? Sam przestań kupować w tym sklepie. Powiedz znajomym o nieuczciwości sprzedawcy. Poinformuj też prasę lokalną. To bardzo skuteczna broń w rękach konsumentów. Gdy sprzedawca nie chce uwzględnić twoich praw, możesz się zwrócić do Powiatowego Rzecznika Ochrony Praw Konsumentów lub do Inspekcji Handlowej. A w ostateczności do sądu cywilnego.

REKLAMACJE UWZGLĘDNI SIĘ!

GWARANCJA

Gwarancja to dodatkowe zabezpieczenie dawane klientowi, gwarantujące jakość towaru. Daje je sprzedawca lub (częściej) producent. Gwarancja obejmuje czas od 6 miesięcy do 2 lat, choć zdarza się, że jest ona również dożywotnia. Szczegóły znajdziesz na karcie gwarancyjnej, dołączonej do towaru. Pamiętaj, żeby ją podstemplować przy zakupie. Inaczej będzie nieważna. Z kartą gwarancyjną zwracasz się o bezpłatną naprawę. Dokonują jej zakłady, które są wskazane przez producenta, a nie sprzedawca. Pamiętaj! Niezależnie od tego, czy towar przez ciebie kupiony posiada gwarancję, czy nie, zawsze przysługują ci uprawnienia z tytułu niezgodności rzeczy z umową.

RZECZ JEST NIEZGODNA Z UMOWĄ WTEDY, GDY:

- ▶ jest uszkodzona (np. podarta sukienka);
- ▶ nie można jej wykorzystać zgodnie z przeznaczeniem (np. parasol nie otwiera się);

- ▶ jest niekompletna (np. plecak ze stelażem jest bez stelaża);
- ▶ nie posiada cech, których istnienie gwarantował nam sprzedawca (np. samochód ma silnik skutera).

Ponadto rzecz może mieć jeszcze wady prawne. Dzieje się tak w sytuacji, gdy osoba, która nam ją sprzedała nie miała do tego prawa, bo nie była właścicielem, np. rzecz pochodziła z kradzieży.

OBNIŻENIE CENY

Jeżeli w sklepie wystawiona do sprzedaży jest rzecz uszkodzona (np. książka z naddartą obwolutą) to sprzedawca MUSI obniżyć jej cenę.

ZWROT GOTÓWKI CZY NAPRAWA?

Korzystając z uprawnień konsumenckich możesz domagać się od sprzedawcy:

- ▶ naprawienia rzeczy,
- ▶ wymiany na nową, a w zupełnie wyjątkowych wypadkach:
- ▶ obniżenia ceny,
- ▶ zwrotu pieniędzy, któremu towarzyszy zwrot towaru, o ile sprzedawca niezwłocznie nie wymieni rzeczy na nową lub jej niezwłocznie nie naprawi. To ty decydujesz, czy chcesz rzecz wymienić na nową, czy ją naprawić!

📞 www.ceo.org.pl

PRAWA KONSUMENTA

INFORMACJA PO POLSKU

Na każdym produkcie muszą być informacje w języku polskim dotyczące składu

produktu oraz sposobu jego przechowywania. Na metkach ubrań niezbędna jest również informacja po polsku o sposobie prania (nie wystarczą oznaczenia

międzynarodowe w postaci symboli). Jeżeli nie będzie tych oznaczeń i ubranie zostanie źle uprane, możesz złożyć reklamację. Na zabawkach powinny znajdować się informacje o wieku dzieci, dla których są one przeznaczone.

TERMIN WAŻNOŚCI

Na produktach spożywczych musi być termin ważności, a produktów przeterminowanych nie można sprzedawać nawet po niższych cenach. Gdy zauważysz takie praktyki, zwróć się do Inspekcji Handlowej.

SPRZEDAŻ WYSYŁKOWA

Wiele rzeczy można zamówić przez telefon albo internet. Płaci się za nie przy odbiorze paczki na pocztę. Ale przecież zamawiając takie towary, nie możesz dokładnie ich obejrzeć, dotknąć. Dlatego przy sprzedaży wysyłkowej obowiązują nieco inne prawa.

► Możesz w ciągu 14 dni od otrzymania przesyłki oddać towar i pisemnie zażądać zwrotu pieniędzy bez podania przyczyn.

► Niektórych rzeczy nie możesz jednak zwrócić, jeżeli je rozpakujesz. Dotyczy to gazet, płyt, programów komputerowych. Zapakowane możesz oczywiście zwrócić. Pamiętaj, że zwracając rzecz zapłacisz jednak za wszystkie koszty przesyłki.

PŁACISZ NIŻSZĄ CENĘ

Cena powinna być zawsze umieszczona przy towarze. Jeśli ceny przy towarze i potem przy kasie są inne – masz prawo zapłacić niższą.

RACHUNEK

Masz prawo zażądać rachunku (faktury VAT) za każdą rzecz, którą kupujesz – niezależnie od ceny (nawet za 50 groszy!).

48 PRAWO JAZDY

50 POCIĄGIEM, SAMOŁOTEM

51 PAMIĘTAJ O UBEZPIECZENIU!

52 ZA GRANICĄ

PRAWO JAZDY

Egzamin na prawo jazdy możesz zdawać dopiero, gdy skończysz 18 lat. Ale w kursie możesz uczestniczyć już na 3 miesiące przed osiemnastymi urodzinami. Prawo jazdy na motocykl o pojemności do 125 cm³ (kategoria A1), na samochód o wadze do 550 kg (kategoria B1) oraz na ciągnik rolniczy z przyczepą (kategoria T) można otrzymać po ukończeniu 16 lat. Potrzebna jest jednak do tego pisemna zgoda rodziców. Po ukończeniu 18 lat możesz się starać o prawo jazdy na motocykl o mocy nieprzekraczającej 35 kW (kategoria A2).

WYBIERZ DOBRĄ SZKOŁĘ

Jeżeli w twojej miejscowości działa kilka szkół dla kierowców,

warto zasięgnąć opinii znajomych, którzy niedawno robili prawo jazdy. Ważne jest, jakimi samochodami szkoła dysponuje (czy są w miarę nowe, czy zniszczone), czy przeprowadza egzaminy próbne, a przede wszystkim, jaki jest stosunek instruktorów do kursantów. Jeżeli usłyszysz o instruktorsze, który krzyczy lub robi złośliwe uwagi – wybierz inną szkołę. Pamiętaj! Nie próbuj nigdy wręczać egzami-

ROWEREM I MOTOROWEREM

Aby jeździć rowerem po drogach publicznych, musisz mieć skończone 10 lat. Gdy skończysz 18 lat, nie potrzebujesz do tego żadnych dokumentów. Dopóki jednak nie jesteś pełnoletni, musisz mieć kartę rowerową. Jeżeli ty i twoi koledzy chcielibyście taką kartę zdobyć, możecie zgłosić się do dyrektora szkoły z prośbą o zorganizowanie kursu. Karty wydaje dyrektor szkoły. Żeby jeździć motorowerem, musisz mieć ukończone 14 lat i zdać egzamin państwowy na prawo jazdy kategorii AM.

natorowi łapówki. Po pierwsze, to nieuczciwie, po drugie, egzaminator

PRAWO JAZDY

może złożyć do prokuratury zawiadomienie o próbie przekupstwa i wtedy czekają cię poważne kłopoty.

JAK WYGLĄDA EGZAMIN?

Egzamin na prawo jazdy kategorii A i B składa się z dwóch etapów:

► teoretycznego – jest to test przeprowadzany za pomocą komputerów. Sprawdza znajomość przepisów ruchu drogowego oraz inne wiadomości teoretyczne. Przystąpienie do niego kosztuje 30 złotych;

PAMIĘTAJ!

Od 2016 i 2017 roku wchodzi dodatkowe obostrzenia dotyczące młodych kierowców. Największa zmiana polega na wprowadzeniu okresu próbnego, którym będą objęte osoby, które po 4 stycznia 2016 r. zdobędą uprawnienia kategorii B. Osoby te przez 2 lata będą podlegały innym obostrzeniom i obowiązkom niż starsi kierowcy.

www.wiraz.info/Przepisy/

► praktycznego – pierwszą część zdajesz na placu manewrowym, a drugą na drogach publicznych. Aby do niego przystąpić, trzeba mieć zdaną teorię. Pozytywny wynik egzaminu teoretycznego jest ważny 6 miesięcy. Jeżeli w tym czasie nie uda ci się zdać egzaminu praktycznego, to teorię musisz zdawać jeszcze raz. Próba zdania egzaminu praktycznego kosztuje 140 złotych (na prawo jazdy kategorii B). Gdy masz jakieś wątpliwości lub zastrzeżenia dotyczące sposobu przeprowadzenia egzaminu, możesz złożyć skargę do dyrektora ośrodka, w którym go zdawałeś.

Jeśli natomiast dwukrotnie nie zdałeś egzaminu praktycznego, możesz do wojewody złożyć

wniosek, by w trakcie kolejnego sprawdzianu był obecny dodatkowy egzaminator. Prawo jazdy wydaje starosta. Za dokument ten zapłacisz 100,50 zł.

MIĘDZYNARODOWE PRAWO JAZDY

Pamiętaj, że prawo jazdy zdobyte w Polsce uprawnia cię do kierowania samochodem za granicą, ale są państwa, które wymagają posiadania międzynarodowego prawa jazdy (np. USA, Kanada czy Meksyk).

POCIĄGIEM, SAMOŁOTEM

Wydaje je starosta jako płatną wkładkę (35 zł) do dokumentu krajowego i jest ono ważne 3 lata. Nie trzeba zdawać żadnych dodatkowych egzaminów.

W POCIĄGU PAMIĘTAJ O ZNIŻKACH!

Jeśli się uczysz, to w pociągach na terenie Polski przysługują ci zniżki (zniżki te nie dotyczą pociągów EuroCity i Express InterCity). Uczniowie mają prawo do 37 proc., a studenci do 51 proc. ulgi w II klasie pociągów osobowych, pociągów ekspresowych. Ale – uwaga – zniżki uczniowskie przysługują tylko do czasu ukończenia 24 lat, a studentom tylko do 26 lat (jeśli więc powtarzasz rok po kilka razy, nie możesz już liczyć na zniżki studenckie).

W pociągu koniecznie musisz mieć przy sobie ważną legitymację, bo to ona uprawnia cię do otrzymania zniżki. Jeżeli jej zapomnisz, musisz kupić cały bilet.

Możesz kupić bilet także w pociągu. Pamiętaj jednak, że wsiadając bez biletu, musisz zgłosić ten fakt oraz chęć zakupu biletu u konduktora przed odjazdem pociągu. Koszt biletu wypisanego przez konduktora będzie wyższy o 10 złotych.

Jeżeli zdarzy ci się jechać bez biletu i bez pieniędzy, to pamiętaj: zawsze możesz kupić bilet kredytowy u konduktora pociągu. Jest to w zasadzie mandat – w ciągu 7 dni trzeba zapłacić cenę biletu plus 130-650 zł, ale za to nie wysadzą cię z pociągu.

Za granicą polskie zniżki oczywiście nie obowiązują. Ale jeśli wybierasz się za granicę pociągiem, lepiej kupić bilety od razu w obie strony.

NA LOTNISKU BĄDŹ WCZEŚNIEJ!

Samolot to najszybszy i bardzo atrakcyjny cenowo środek podróży. Wiele linii lotniczych organizuje promocje. Przed wyjazdem za granicę warto przejrzeć (na przykład w internecie) oferty promocyjne. Może się okazać, że bilet lotniczy do Madrytu jest w takiej samej cenie jak autokarowy. Coraz popularniejsze stają się tzw. tanie linie oferujące bilety lotnicze po atrakcyjnych cenach tym podróżnym, którzy godzą się na nieco gorszą jakość usług. Pamiętaj też, żeby zawsze kupować bilety z wyprzedzeniem.

Gdy wybierasz się dokądś samolotem, pamiętaj, że na lotnisku musisz być na ogół około 2 - 1,5 godziny

PAMIĘTAJ O UBEZPIECZENIU!

przed odlotem samolotu. Na wszelki wypadek możesz zadzwonić na lotnisko i upewnić się, o której powinienś tam być.

PODPISZ SWÓJ BAGAŻ

Do kabiny pasażerskiej możesz wziąć ze sobą bagaż podręczny (np. niewielki plecak). Walizka czy duży plecak polecą w luku bagażowym. Ale – uważa – jeżeli ważą więcej niż 20 kg, trzeba będzie dopłacić. Przewóz bagażu w samolocie tanich linii lotniczych jest dodatkowo płatny. Musisz o tym pamiętać, rezerwując bilet.

► Pamiętaj o dokładnym podpisaniu bagażu. Powinny być na nim: twoje imię, nazwisko, twój adres i telefon. To bardzo ważne, bo zdarza się, że bagaż przez pomyłkę leci do zupełnie innego

KARTY MIĘDZYNARODOWE, CZYLI UBEZPIECZENIE I ZNIŻKA W JEDNYM

Zamiast ubezpieczenia możesz wykupić sobie międzynarodową kartę zniżkową dla uczniów i studentów: ISIC lub euro<26. Oferuje ona wiele zniżek w muzeach, środkach transportu, schroniskach (wszystkie szczegóły znajdziesz w informatorze, który otrzymasz wraz z kartą). Karty gwarantują również ubezpieczenie kosztów leczenia oraz od następstw nieszczęśliwych wypadków (poza urazami spowodowanymi uprawianiem sportów, np. narciarstwa – do tego konieczne jest oddzielne ubezpieczenie). ISIC jest kartą wydawaną dla wszystkich studentów, bez ograniczenia wiekowego, natomiast euro<26 mogą kupić wszystkie osoby, które nie ukończyły 30 lat. Karty są wydawane odpłatnie.

www.isic.pl, www.euro26.pl

kraju. Jeśli jest wyraźnie podpisany, na pewno do ciebie wróci.

► Na lotnisku obowiązują surowe przepisy bezpieczeństwa. Skontrolowany zostanie nie tylko twój bagaż, ale i ty przejdiesz przez wykrywającą metal bramkę. Do samolotu nie wolno zabierać niebezpiecznych przedmiotów: nie tylko broni,

szczyrorka czy nożyczek, ale też pojemników z płynami o pojemności powyżej 100 ml lub płynnych kosmetyków.

NA TYM NIE OSZCZĘDZAJ!

Każdy rozsądny nastolatek powinien pamiętać o ubezpieczeniu. Jest to szczególnie ważne przy wyjazdach zagranicznych. Jeśli o tym zapomnisz, to w niektórych państwach za ewentualną pomoc i opiekę lekarską trzeba zapłacić z własnej kieszeni. Dlatego nie warto oszczędzać na ubezpieczeniu (zwłaszcza że nie jest ono drogie).

ZA GRANICĄ

► Gdy wyjeżdżasz z wycieczką za granicę, zapytaj, czy ubezpieczyło cię biuro podróży. Sprawdź warunki ubezpieczenia (szczególnie te napisane małym drukiem). Czasem okazuje się, że pomimo wykupienia polisy za wszystko musimy płacić sami. Nie zapomnij o karcie EKUZ – zobacz na stronie 16.

AMBASADA

Pprzed wyjazdem za granicę (zwłaszcza do jakiegoś egzotycznego kraju) sprawdź, jaki jest adres i telefon polskiej ambasady (lub konsulatu). Te instytucje to przedstawiciele państwa polskiego. Możesz się do nich zwrócić o pomoc, gdy zgubisz paszport lub zostaniesz okradziony i stracisz wszystkie pieniądze na bilet powrotny do Polski.

INFORMATOR I PRZEWODNIK

Gdy masz jakieś pytania lub wątpliwości związane z państwem, do którego się wybierasz (na przykład, czy obowiązują

tam jakieś dodatkowe szczepienia), zadzwoń do ambasady danego kraju. Jej pracownicy udzielą ci informacji. Poza tym Ministerstwo Spraw Zagranicznych wydaje informator „Polak za granicą”. Zawiera on niezbędne dla turysty informacje dotyczące poszczególnych krajów. Można z nim się zapoznać na stronach internetowych ministerstwa: www.msz.gov.pl. Dostępna jest też aplikacja na telefony komórkowe (iPhone i androida).

► Informacje o innych krajach znajdziesz także w przewodnikach turystycznych. Kupując je, zwróć uwagę na datę wydania, żeby spraw-

NIE DAJ SIĘ WROBIĆ!

Nigdy nie bierz od nikogo nieznanego żadnych przedmiotów do przewiezienia przez granicę! Spełnienie takiej prośby nie jest dobrym uczynkiem, ale głupotą. Nigdy nie będziesz mieć pewności, czy nie są to np. narkotyki. Konsekwencje poniesiesz ty, bo oczywiście nikt nie uwierzy w żadne tłumaczenia. W krajach arabskich za przemyt narkotyków grozi nawet kara śmierci!

dzić, czy podawane tam informacje są aktualne.

📞 www.ceo.org.pl

OSTROŻNIE Z AUTOSTOPEM!

Podróżowanie autostopem jest na pewno najtańsze, ale bywa niebezpieczne. Wsiadasz do samochodu z obcą osobą. Nie wiesz, czy jest dobrym kierowcą, a tym bardziej, czy jest dobrym człowiekiem. Co zrobisz, jeśli nagle skręci do lasu i zażąda pieniędzy? Dodatkowo, za granicą trudniej szukać pomocy. Trzeba więc bardzo uważać. Dobra rada: nigdy nie podróżuj autostopem w pojedynkę!

54 OBYWATELSTWO

55 TWOJE DOKUMENTY

56 IDŹ NA WYBORY!

57 TWOJE PAŃSTWO

58 PREZYDENT, RZĄD

59 SĄDY I TRYBUNAŁY

60 PRAWA I OBOWIĄZKI

OBYWATELSTWO

PRAWO KRWI

W Polsce obowiązuje tzw. prawo krwi: dziecko staje się obywatelem polskim, jeśli jego rodzice są Polakami. W niektórych krajach (np. w USA) działa prawo ziemi – obywatelstwo dostaje się przez fakt urodzenia się na obszarze danego państwa. Jeśli więc Polka w ciąży poleci na Florydę i tam urodzi dziecko, będzie ono miało dwa obywatelstwa – polskie (prawo krwi) i amerykańskie (prawo ziemi). Dwa obywatelstwa może mieć również dziecko z międzynarodowego związku, np. Polki i Francuza.

Nawet jeśli masz jakieś inne obywatelstwo oprócz polskiego, to według naszego prawa jesteś przede wszystkim Polakiem. Oznacza to na przykład, że podlegasz polskiemu prawu.

LEGITYMACJA SZKOLNA

Legitymacja szkolna jest twoim najważniejszym dokumentem do czasu, kiedy dosta-

niesz dowód osobisty. Warto nosić ją przy sobie – daje ci prawo do zniżek w autobusach, pociągach, kinach lub muzeach.

► Za granicą legitymacja szkolna nie daje ci prawa do zniżek. Jeśli wyjeżdżasz – wykup tzw. międzynarodową kartę studencką (zobacz w rozdziale „Podróże”).

DOWÓD OSOBISTY

Dowód osobisty jest w Polsce podstawowym dokumentem potwierdzającym tożsamość. Każdy, kto ukończy 18 lat, ma obowiązek go sobie wyrobić. Jeśli to zaniedba, może zostać ukarany grzywną.

NIE PODRABIAJ PIECZĄTKI!

Legitymacja szkolna jest ważna tylko wtedy, gdy ma pieczętkę przedłużającą termin jej ważności. Nie zapomnij więc przed wakacjami podstemplować jej w sekretariacie. Jeśli jednak zapomnisz – nie próbuj stempłować jej samemu. Fałszowanie dokumentów jest bardzo poważnym przestępstwem.

PASZPORT

Paszport jest dokumentem uprawniającym do przekroczenia granicy państwowej. Dopóki nie skończysz 18. lat, do wyrobienia paszportu

TWOJE DOKUMENTY

**DOWÓD DLA
KAŻDEGO
NASTOLATKA**

Dowód osobisty może mieć już bardzo małe dziecko. Jest on wystarczającym dokumentem by wjechać do krajów strefy Schengen (nie trzeba mieć wtedy paszportu). Wystarczy zgłosić się z rodzicem lub opiekunem do urzędu gminy, właściwego dla twojego miejsca zamieszkania i wypełnić formularz (jeśli nie ukończyłeś 13 roku życia, dokument zostanie wydany na wniosek rodziców lub opiekunów). No i nie musisz nic płacić.

będzie ci potrzebna zgoda obojga rodziców. Gdy już otrzymasz własny paszport, możesz samodzielnie przekraczać granicę – nawet gdy jesteś niepełnoletni. Ile kosztuje wyrobienie paszportu? 140 złotych, ale jeśli się uczysz, dostaniesz 50 proc. niżki. Jeśli jesteś uczniem lub studentem,

zapłacisz 70 złotych. Od 2006 r. w Polsce wydaje się paszporty biometryczne z zakodowaną informacją o posiadaczu na chipie.

ZGŁOŚ KRADZIEŻ

Uwaga! Jeśli twój dowód się zniszczy, zgubisz go albo ktoś ci go ukradnie – jak najszybciej zgłoś to w urzędzie gminy (kradzież zgłoś policji). Dostaniesz zaświadczenie o utracie dowodu, które zastąpi go aż do czasu wystawienia nowego. Jeśli za granicą zginie ci paszport, zgłoś to w polskiej ambasadzie, konsulacie lub na granicy.

IDŹ NA WYBORY!

Żyjemy dziś w kraju demokratycznym. Rządzą w nim politycy, których sami wybieramy. Dlatego tak ważne jest, aby brać udział w wyborach. Osoby, które nie głosowały, nie powinny narzekać na władzę – przecież mogły mieć wpływ na ich wybór.

PRAWO CZYNNE I BIERNE

Po ukończeniu 18. lat możesz sam/sama kandydować (tzw. bieme prawo wyborcze) do rady gminy, powiatu, województwa. Nie możesz jednak kandydować do Sejmu czy Senatu lub na urząd prezydenta. Tu są limity wieku – zobacz w ramce poniżej. Za to od ukończenia 18.

BIERNE PRAWO WYBORCZE

- Aby kandydować do Sejmu, musisz ukończyć 21 lat,
- do Senatu – 30 lat,
- na prezydenta – 35 lat.
- Tylko do rady gminy, powiatu, województwa, możesz kandydować od razu, po ukończeniu 18 lat.

KASIA GŁOSUJE TAM, GDZIE STUDIUJE

Kasia studiuje daleko od domu, na drugim końcu Polski. Mieszka w akademiku i nie może na wybory przyjechać do swojego miasteczka. Co powinna zrobić?

Najpóźniej na 10 dni przed wyborami powinna zgłosić wniosek o dopisanie jej nazwiska do spisu wyborców w najbliższym urzędzie gminy.

JANEK GŁOSUJE NA WAKACZACH

Janek chce spędzić wakacje w Bieszczadach. W tym terminie odbędą się wybory parlamentarne. Janek uważa się za świadomego obywatela, ma swoich faworytów i bardzo chce głosować. Ale przecież nie przyjedzie z wakacji na jeden dzień do domu, żeby głosować w lokalu wyborczym właściwym dla miejsca zamieszkania. Co może zrobić?

Powinien przed wyjazdem pójść do urzędu gminy i poprosić o zaświadczenie uprawniające go do głosowania w dowolnym lokalu wyborczym na terenie Polski. Z takim zaświadczeniem będzie mógł głosować w Bieszczadach.

roku życia przysługuje ci czynne prawo wyborcze. Oznacza to, że możesz głosować w wyborach parlamentarnych, prezydenckich, samorządowych i w referendach.

do głosowania, komisja poprosi cię o dowód osobisty (lub paszport) i sprawdzi, czy jesteś na liście osób uprawnionych do oddania głosu.

GŁOSOWANIE

Głosować możesz w lokalu wyborczym właściwym dla twojego miejsca zameldowania. Zanim dostaniesz kartę

TWOJE PAŃSTWO

RZECZPOSPOLITA
POLSKA

Polska jest krajem demokratycznym, bo władzę w nim sprawuje naród, czyli wszyscy obywatele Rzeczypospolitej. Naród polski sprawuje władzę przez wybranych przedstawicieli i bezpośrednio (poprzez referendum). Polska jest państwem prawnym, bo wszyscy jej mieszkańcy, także rządzący, podlegają jednemu, powszechnie

JAK GŁOSUJEMY?

Ordynacja wyborcza to ustawa określająca sposób przeprowadzania wyborów (w tym zasad prowadzenia kampanii wyborczej) i obliczania ich wyników. Wybory w Polsce są powszechne, równe, tajne i bezpośrednie.

obowiązującemu prawu. Nadrzędnym prawem RP jest Konstytucja.

NASZE WŁADZE

WRzeczypospolitej Polskiej są trzy władze:

- ▶ ustawodawcza – parlament, czyli Sejm i Senat;
- ▶ wykonawcza – Prezydent RP i Rada Ministrów, czyli rząd;

▶ sędziowska – sądy i trybunały. Parlamentarzyści oraz Prezydent RP są wybierani w demokratycznym głosowaniu, w którym mogą wziąć udział wszyscy pełnoletni obywatele.

PARLAMENT

W Sejmie zasiada 460 posłów, a w **Senacie** 100 senatorów. Ich pracami kierują Marszałek Sejmu i Marszałek Senatu. Posłowie i senatorowie pracują na posiedzeniach plenarnych i w komisjach, które zajmują się poszczególnymi dziedzinami życia publicznego – finansami, edukacją, kulturą, sprawami zagranicznymi.

SEJM

- ▶ uchwala ustawy, czyli stanowi prawo;
- ▶ wyraża zgodę na ratyfikację umów międzynarodowych;
- ▶ uczestniczy w powoływaniu rządu;
- ▶ kontroluje rząd i administrację rządową;
- ▶ uchwala budżet państwa.

SENAT

- ▶ przyjmuje, odrzuca bądź proponuje poprawki do ustaw uchwalonych przez Sejm;
- ▶ wyraża, wraz z Sejmem, zgodę na ratyfikację umów międzynarodowych.

PREZYDENT, RZĄD

GŁOWA PAŃSTWA

Prezydent RP jest głową państwa i jego najwyższym przedstawicielem. Czuwa nad przestrzeganiem konstytucji. Stoi na straży suwerenności i bezpieczeństwa państwa i jest zwierzchnikiem sił zbrojnych. Reprezentuje Polskę w stosunkach zewnętrznych.

RZĄD RZĄDZI

Rząd **Ministrów** tworzą premier (jej prezes) i ministrowie kierujący pracą poszczególnych ministerstw (np. obrony narodowej, zdrowia, edukacji). Do zadań rządu należy prowadzenie bieżącej polityki państwa, przygotowanie projektu budżetu i wykonanie ustawy budżetowej oraz kierowanie administracją rządową.

JAK POWSTAJE I UPADA RZĄD?

Prezydent desygnuje (wskazuje) **premiera** i powołuje przedstawionego przez niego **rząd**, który musi uzyskać wotum zaufania (czyli poparcie) Sejmu. Jeżeli tak się nie stanie, Sejm wskazuje nowego premiera. Gdy Sejm nie może wyłonić nowego rządu, prezydent ponownie wskazuje innego premiera. Jeśli i tym razem rząd nie uzyska poparcia Sejmu, prezydent rozwiązuje parlament.

Czy wiesz, jak nazywają się obecny premier i minister spraw zagranicznych? A minister edukacji?

Sejm kontroluje pracę rządu – może odwołać ministra albo cały rząd, przegłosowując tzw. wotum nieufności. Odwołujące rząd wotum nieufności musi być jednak konstruktywne, tzn. musi mu towarzyszyć wskazanie nowego premiera. Rada Ministrów może też sama podać się do dymisji.

CO ROBI PREZYDENT RP?

- ▶ powołuje rząd,
- ▶ odwołuje i powołuje ministrów na wniosek premiera,
- ▶ zgłasza własne projekty ustaw,
- ▶ ma prawo weta (sprzeciwu) wobec ustaw uchwalonych przez parlament.
- ▶ występuje do Trybunału Konstytucyjnego o zbadanie zgodności ustawy z konstytucją,
- ▶ może rozwiązać parlament, jeśli ten nie uchwali budżetu we właściwym terminie i musi to zrobić, jeśli żaden rząd nie uzyska poparcia Sejmu,
- ▶ ratyfikuje i wypowiada umowy międzynarodowe,
- ▶ mianuje i odwołuje ambasadorów RP,
- ▶ powołuje sędziów,
- ▶ nadaje odznaczenia,
- ▶ nadaje obywatelstwo polskie,
- ▶ może ułaskawić skazanego.

SĄDY I TRYBUNAŁY

RZĄD

- ▶ wykonuje ustawy uchwalone przez parlament,
- ▶ zgłasza własne projekty ustaw,
- ▶ wydaje rozporządzenia, czyli przepisy wykonawcze, precyzujące zapisy ustawowe,
- ▶ kieruje administracją rządową,
- ▶ przygotowuje i wykonuje budżet,
- ▶ zapewnia bezpieczeństwo państwa i porządek publiczny,
- ▶ prowadzi politykę zagraniczną i zawiera umowy międzynarodowe.

Rząd kończy działalność wraz z upływem kadencji parlamentu.

WYMIERZĆ SPRAWIEDLIWOŚĆ

Najważniejszym zadaniem władzy sądowniczej jest wymierzanie sprawiedliwości. Sądy rozstrzygają spory pomiędzy obywatelami (oraz obywatelami a władzą) i karzą tych, którzy naruszyli prawo. Ponadto, władza sądownicza kontroluje rządzących, stojąc na straży praw i wolności jednostki.

SĄDY
POWSZECHNE

Postępowanie sądowe w Polsce jest dwuinstancyjne – od każdego orzeczenia przysługuje odwołanie do sądu wyższego szczebla (tzw. apelacja). Sądy powszechne dzielą się na rejonowe, okręgowe i apelacyjne. Sądy wojskowe zajmują się przestępstwami popełnionymi przez żołnierzy. Nadzór nad wszystkimi sądami sprawuje **Sąd Najwyższy** – rozpatruje kasacje, tj. odwołania od orzeczeń sądu drugiej instancji, wyjaśnia wątpliwości prawne. **Naczelny Sąd Administracyjny i Wojewódzkie Sądy Administracyjne**

badają, czy decyzje organów administracji zostały wydane zgodnie z prawem.

DWA TRYBUNAŁY

▶ **Trybunał Konstytucyjny** bada zgodność z konstytucją ustaw i innych aktów prawnych. Rozpatruje

SĘDZIOWIE

Sędziowie w Polsce są:
 ▶ niezawisli (od nikogo nie zależą),
 ▶ apolityczni (nie należą do żadnej partii),
 ▶ nieusuwalni (są powoływani dożywotnio i mogą być usunięci z urzędu tylko w wyjątkowych przypadkach, np. gdy popełnią przestępstwo).

PRAWA I OBOWIĄZKI

zażalenia obywateli na naruszanie przez organy administracji uprawnień gwarantowanych przez konstytucję (tzw. skarga konstytucyjna). Rozstrzyga spory kompetencyjne pomiędzy centralnymi organami państwa i orzeka, czy cele lub działania partii politycznych są zgodne z konstytucją.

► Trybunał Stanu

jest powołany do sądenia prezydenta i najwyższych urzędników państwowych w razie zdrady stanu, naruszenia konstytucji i ustaw lub przestępstw popełnionych w związku z urzędowaniem.

PRAWA I OBOWIĄZKI

Każdy obywatel, także młody, ma pewne prawa i obowiązki. Niektóre prawa i wolności nabywa się w momencie narodzin (np. wolność słowa, równy dostęp do edukacji), inne dopiero po ukończeniu osiemnastego roku życia (np. prawa wyborcze, możliwość należenia do partii politycznej). Prawa i wolności zapisano w Konstytucji RP (patrz przykłady poniżej), a państwo ma zapewnić ich przestrzeganie. Osoby, które uważają,

że władze naruszyły ich prawa, mogą wystąpić na drogę sądową, złożyć skargę do Trybunału Konstytucyjnego lub Rzecznika Praw Obywatelskich, a wreszcie zwrócić się do międzynarodowych instytucji stojących na straży praw człowieka.

Polska ustawa zasadnicza wymienia także podstawowe obowiązki każdego obywatela. Są to: troska o dobro wspólne, wierność Rzeczypospolitej, przestrzeganie prawa, płacenie podatków, obrona ojczyzny i dbałość o stan środowiska naturalnego.

WOLNOŚCI I PRAWA CZŁOWIEKA I OBYWATELA W POLSKIEJ KONSTYTUCJI

OSOBISTE

- prawo do życia
- nietykalność osobista
- prawo do sądu i obrony
- ochrona prywatności
- wolność poruszania się
- wolność sumienia i religii
- prawo azylu

POLITYCZNE

- wolność zrzeszania się
- wolność zgromadzeń
- uzyskiwanie informacji o działaniach władz
- prawo głosu w wyborach
- udział w referendum
- prawo składania petycji, wniosków i skarg
- wolność wyrażania poglądów

EKONOMICZNE, SOCJALNE, KULTURALNE

- prawo własności
- swoboda działalności gospodarczej
- wolność wyboru i wykonywania zawodu oraz miejsca pracy
- prawo do minimalnego wynagrodzenia
- prawo do wypoczynku
- prawo do zabezpieczenia społecznego
- prawo do nauki

62 RZĄDŹMY SIĘ SAMI!

63 GMINA

64 POWIAT I WOJEWÓDZTWO

RZĄDŹMY SIĘ SAMI!

JEDNOSTKI SAMORZĄDU

Samorząd to samodzielne kierowanie swoimi sprawami. Mieszkańcy twojego miasta czy wsi z pewnością wiedzą lepiej od ministra czy wojewody, czy potrzebna im nowa szkoła lub parking. Dlatego w Polsce, tak jak w innych krajach demokratycznych, oprócz władz centralnych – parlamentu, prezydenta i rządu, istnieją także władze samorządowe. W naszym kraju jednostkami samorządu terytorialnego są:

- ▶ gminy (wiejskie i miejskie),
- ▶ powiaty,
- ▶ województwa.

W Polsce jest 2478 gmin, 314 powiatów oraz 66 miast na prawach powiatu i 16 województw.

WŁADZE LOKALNE

▶ Rada gminy, rada powiatu i sejmik wojewódzki tworzą lokalne prawo, podejmują najważniejsze decyzje i uchwalają budżet. Wybory do rad i sejmików są powszechne i odbywają się co cztery lata.

▶ Organy wykonawcze samorządów administrują bieżącymi sprawami i odpowiadają za realizację budżetu. W gminie zadania te wykonuje

wójt (w gminie wiejskiej), burmistrz (w gminie miejskiej) lub prezydent miasta (w dużym mieście). Wybierany jest na czteroletnią kadencję przez ogół mieszkańców.

▶ W powiecie organem wykonawczym jest zarząd powiatu wybierany przez radę powiatu. Przewodniczącym zarządu powiatowego jest starosta. Sejmik wojewódzki wybiera z kolei zarząd województwa, na którego czele stoi marszałek.

WSPÓLNOTA SAMORZĄDOWA

Gmina to najmniejsza jednostka samorządu lokalnego. Obejmuje określony obszar i jego mieszkańcy. W gminach mogą być tworzone jednostki pomocnicze; na wsi – sołectwa, w miastach – dzielnice i osiedla.

Wspólnotę samorządową tworzą wszyscy mieszkańcy gminy. Łączą ich miejsce zamieszkania i wiele wspólnych spraw i interesów – jeżdżą tymi samymi drogami, kupują w tych samych sklepach, korzystają z tych samych szkół i przychodni

GMINA

lekarskich. Wiele decyzji w gminie zależy od jej mieszkańców i wybranych przez nich władz. Także od ciebie, bo i ty jesteś członkiem tej wspólnoty!

PO CO NAM GMINA?

Gmina wykonuje zadania związane z codziennym życiem mieszkańców. Posiada własny majątek – jest właścicielem tzw. mienia komunalnego – nieruchomości, takich jak budynki (np. szkół publicznych), grunty, drogi, a także ruchomości, jak autobusy miejskie czy pieniądze. Gmina prowadzi i utrzymuje przedszkola, szkoły podstawowe oraz gimnazja, zaopatruje mieszkańców w wodę

i energię ciepłą, zajmuje się ochroną środowiska, odpowiada za usuwanie i oczyszczanie ścieków oraz za lokalny transport. Stoi na straży porządku publicznego, utrzymuje biblioteki i inne placówki kulturalne, a także parki i zieleni miejską, utrzymuje i remontuje drogi gminne, buduje mieszkania komunalne. Gmina wykonuje także zadania zlecone przez administrację rządową, np. prowadzi rejestrację urodzin, małżeństw i zgonów.

KTO RZĄDZI W GMINIE?

► Rada gminy stanowi lokalne prawo, uchwała wysokość podatków i opłat pobieranych przez gminę (np. czynszów). Podejmuje

decyzje o nowych inwestycjach (np. o budowie nowej szkoły lub likwidacji domu kultury), zagospodarowaniu przestrzennym i rozwoju gospodarczym gminy. Rada pracuje podczas zebrań (sesji), które są jawne.

► Wójt, burmistrz lub prezydent miasta wykonują decyzje rady gminy (np. wybierają miejsce pod budowę szkoły, ogłaszają przetarg na wykonanie tej inwestycji itp.). Realizują budżet, gospodarują mieniem komunalnym, zatrudniają kierowników lokalnych jednostek organizacyjnych (np. dyrektora szkoły). Zadania te realizują za pomocą urzędów gmin.

BUDŻET GMINY

Utrzymanie szkół, komunikacji miejskiej, domu kultury itp. wymaga pieniędzy. Środki finansowe wpływające do gminy to jej dochody. Zestawienie planowanych wpływów i wydatków na określony rok nazywa się budżetem. Uchwalenie budżetu jest jednym z najważniejszych zadań

POWIAT I WOJEWÓDZTWO

radę gminy. Na wydatki, których nie można było przewidzieć, planuje się rezerwę budżetową. Jeśli wydatki przekraczają zaplanowane dochody, mamy do czynienia z deficytem budżetowym, jeśli jest odwrotnie – z nadwyżką budżetową.

DOCHODY

- ▶ podatki,
- ▶ czynsze i dzierżawy,
- ▶ kwoty ze sprzedaży własności gminy,
- ▶ opłaty targowe,
- ▶ dotacje i subwencje z budżetu państwa.

WYDATKI

- ▶ utrzymanie żłobków, przedszkoli i szkół,
- ▶ utrzymanie placówek kulturalnych: muzeów, bibliotek, domów kultury,
- ▶ pomoc finansowa i rzeczowa dla wymagających jej mieszkańców (pomoc społeczna),
- ▶ utrzymanie dróg, placów, mostów itp.
- ▶ inwestycje, czyli nowe przedsięwzięcia realizowane przez gminę.

CO ZAŁATWIAMY W GMINIE?

W gminie wydaje się dowód osobisty,

SAMORZĄD I TY

W jakiej gminie, powiecie i województwie mieszkasz? Jak się nazywa twój wójt (burmistrz lub prezydent miasta)? Gdzie mieści się urząd gminy (miasta)? Jak oceniasz pracę władz gminnych? Kiedy odbędą się najbliższe wybory samorządowe?

akt urodzenia, ślubu i zgonu oraz numery PESEL. Zezwala na budowę, rozbudowę czy rozbórkę domu, a także na wycięcie drzewa. Wydaje się decyzję umożliwiającą zakup lub dzierżawę działki komunalnej bądź lokalu użytkowego.

Przydziela mieszkania komunalne i wyraża zgodę na ich wykup. Wydaje pozwolenie na publiczną zbiórkę darów na terenie gminy. W urzędzie gminy zawieramy śluby, meldujemy się i wymeldowujemy. W gminie staramy się o koncesję, np. na sprzedaż alkoholu czy uruchomienie prywatnej linii autobusowej, rejestrujemy jednoosobową działalność gospodarczą. Płacimy podatki należne gminie, np. od nierucho-

mości, rolny, wnosimy też opłatę targową. Dowiadujemy się o plan zagospodarowania przestrzennego, interweniuje w przypadku złego funkcjonowania komunalnych instytucji lub usług, składamy zawiadomienie o planowanym zgromadzeniu publicznym.

W POWIECIE

Powiat, obejmujący kilka gmin realizuje zadania publiczne, przerastające możliwości jednej gminy. Do zadań powiatu należy m.in.: prowadzenie szpitali, prowadzenie szkół ponadgimnazjalnych

POWIAT I WOJEWÓDZTWO

oraz specjalnych, utrzymywanie powiatowych instytucji kultury, budowa i utrzymanie dróg powiatowych, zachowanie porządku publicznego i bezpieczeństwa zbiorowego, pomoc społeczną, a także prowadzenie domów dla dzieci, pomoc uchodźcom oraz zwalczanie bezrobocia.

PO CO
DO POWIATU?

W powiecie wydaje się zgodę na zmianę imienia lub nazwiska, prawo jazdy, kartę wędkarską, dowód rejestracyjny samochodu, motocykla lub łodzi. W powiecie uzyskać można pozwolenie na organizację imprezy na drodze powiatowej, zgodę na inwestycję wiążącą się z zagrożeniem środowiska naturalnego, pozwolenie na publiczną zbiórkę darów na terenie powiatu. Szukając pracy, korzystamy z pomocy powiatowego urzędu pracy, a u powiatowego rzecznika konsumen-

ta interweniujemy w przypadku złej jakości zakupionych towarów lub usług. Rodziny, w których występuje problem alkoholowy, przemoc czy narkomania mogą uzyskać pomoc w powiatowym centrum pomocy rodzinie.

WOJEWÓDZTWO,
CZYLI REGION

Polska podzielona jest na 16 województw – regionów. Na poziomie województwa spotykają się dwie struktury władzy publicznej: rządowa i samorządowa. Przedstawicielem rządu jest wojewoda, powoływany przez premiera. Samorząd wojewódzki dba natomiast o rozwój całego regionu, infrastruktury (np. dróg) i inwestycji, prowadzi szkolnictwo wyższe, zawodowe i policealne, utrzymuje wojewódzkie biblioteki, teatry i inne placówki kulturalne, ośrodki doskonalenia nauczycieli, specjalistyczne ośrodki służby zdrowia

i szpitale. W urzędzie wojewódzkim załatwić można natomiast sprawy paszportowe, związane z pobytem, osiedleniem się lub pracą cudzoziemca w Polsce czy też z zapobieganiem kłeskom żywiołowym oraz usuwaniem ich skutków.

DWA
URZĘDY

Inne sprawy załatwiamy w urzędzie marszałkowskim (administracja samorządowa), a inne w wojewódzkim (administracja rządowa). W urzędzie marszałkowskim można m.in.: uzyskać zgodę na publiczną zbiórkę darów na terenie województwa, dofinansowanie placówki kulturalnej, oświatowej, zdrowotnej itp. Do urzędu wojewódzkiego idziemy m.in.: po paszport, załatwić sprawy związane ze zmianą obywatelstwa, wystawić zaproszenie dla cudzoziemca i zalegalizować jego pobyt w Polsce.

Śląskie.
Pozytywna energia

Małopolska

Świętokrzyskie

Podlaskie

CZYM SIĘ ZAJMUJE?

	GMINA	POWIAT	WOJEWÓDZTWO SAMORZĄD	WOJEWODA
DROGI	drogi gminne	drogi powiatowe	drogi wojewódzkie	autostrady, drogi ekspresowe, krajowe
EDUKACJA	przedszkola, szkoły podstawowe i gimnazja, kluby młodzieżowe, ogrody jordanowskie	szkoły średnie, szkoły podstawowe specjalne, szkoły artystyczne, poradnie psychologiczne-pedagogiczne	szkoły średnie o znaczeniu regionalnym, ośrodki doskonalenia nauczycieli, zawodowe szkoły wyższe	nadzór pedagogiczny nad oświatą przez kuratora oświaty
ZDROWIE	poradnie i przychodnie gminne	szpitale ogólne (rejonowe)	szpitale specjalistyczne	
POMOC SPOŁECZNA	pomoc socjalna dla mieszkańców gminy	domy pomocy społecznej, specjalistyczne poradnictwo	pomoc społeczna o zasięgu regionalnym	nadzór nad prowadzeniem domów pomocy społecznej
PRZECIWDZIAŁANIE BEZROBOCIU	roboty publiczne, itp.	powiatowy urząd pracy	wojewódzki urząd pracy	
KULTURA	biblioteki, muzea gminne, domy kultury	biblioteki i muzea powiatowe, teatry	muzea, biblioteki i teatry o znaczeniu regionalnym	
GOSPODARKA PRZESTRZENNĄ	zagospodarowanie przestrzenne		przygotowanie planu regionalnego	uzgadnianie zadań rządowych z jednostkami samorządu terytorialnego
KOMUNIKACJA	lokalny transport w gminie	komunikacja w obrębie powiatu i kilku powiatów	komunikacja w obrębie województwa i sąsiadujących województw – koordynacja	
BEZPIECZEŃSTWO	zachowanie porządku publicznego i bezpieczeństwa zbiorowego w gminie	zachowanie porządku publicznego i bezpieczeństwa zbiorowego na terenie powiatu		policją, strażą pożarną
INNE	budownictwo komunalne, usuwanie nieczystości, utrzymywanie parków i zieleni miejskiej, dostarczanie energii ciepłej, obiekty sportowe	rejestracja pojazdów, wydawanie prawa jazdy, ochrona praw konsumenta	przygotowanie strategii rozwoju regionu, modernizacja terenów wiejskich, promowanie województwa	nadzór nad przestrzeganiem prawa przez władze samorządowe wszystkich szczebli, wydawanie paszportów

68 ZJEDNOCZONA EUROPA

69 INSTYTUCJE I PRAWO

71 PRAWA OBYWATELI UE

73 NAUKA I PRACA

ZJEDNOCZONA EUROPA

PAŃSTWA UNII

Unia Europejska to związek 28 państw, utworzony na mocy traktatu z Maastricht. Należą do niej: Austria, Belgia, Bułgaria, Chorwacja, Cypr, Czechy, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Grecja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Litwa, Luksemburg, Łotwa, Malta, Niemcy, Polska, Portugalia, Rumunia, Słowacja, Słowenia, Szwecja, Węgry, Wielka Brytania, Włochy. Polska weszła do UE 1 maja 2004 r. Jako pełnoprawny członek Unii bierze udział w pracach wszystkich organów UE.

ILE GŁOSÓW DLA POLSKI?

Od 1 stycznia 2005 r. Polska dysponuje 27 głosami w Radzie UE. Należy do grona sześciu największych pod tym względem państw. Pod koniec maja 2014 roku Polacy wybrali 51 deputowanych na pięcioletnią kadencję do Parlamentu Europejskiego.

UNIA EUROPEJSKA TO:

- ▶ unia gospodarcza
- ▶ unia monetarna
- ▶ unia polityczna
- ▶ wspólne obywatelstwo.

▶ UE respektuje tożsamość narodową państw członkowskich, ich historię, tradycję i kulturę. UE jest unią obywateli Europy, przywiązanych do zasad wolności, demokracji i rządów prawa. Członkowie UE zachowują swoją suwerenność i są pełnoprawnymi podmiotami prawa międzynarodowego, dobrowolnie przekazali jednak część swoich kompetencji organom ponadnarodowym.

MIESZKAŃCY, POWIERZCHNIA, JĘZYKI

Obecnie Unia liczy ok. 508,5 mln mieszkańców i zajmuje powierzchnię 4 463 400 km². W UE do 2004 r. obowiązywało kilkanaście równoprawnych języków urzędowych: angielski, duński, fiński, francuski, grecki, hiszpański, holenderski, niemiecki, portugalski, szwedzki

CZY WIESZ, ŻE...

Polska jako jedno z niewielu państw członkowskich UE utrzymuje się na ścieżce wzrostu gospodarczego. W 2015 r. odnotowała 3,6 proc. wzrost PKB.

i włoski. Po rozszerzeniu, języki nowych członków stały się automatycznie językami urzędowymi Unii. Obecnie funkcjonują 24 języki urzędowe. Wszystkie dokumenty Unii tłumaczone są na każdy z tych języków!

SYMBOLE I WALUTA UE

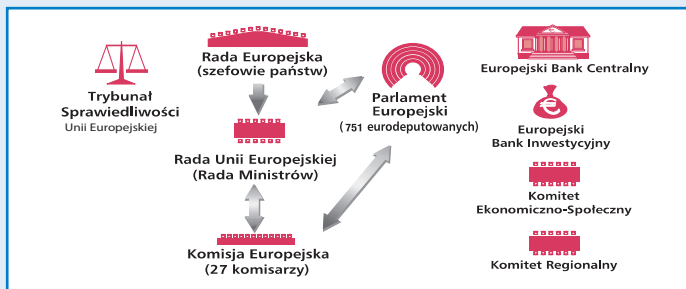

Flaga – okrąg złożony z 12 złotych gwiazd na błękitnym tle.

Hymn – fragment IX symfonii Ludwiga van Beethovena do tekstu „Ody do radości” Fryderyka Schillera.

Paszport – w bordowej okładce, z napisem „Unia Europejska” pod nazwą

INSTYTUCJE I PRAWO

państwa wydającego dokument.

Waluta – euro €

1 stycznia 2002 r. w 12 krajach UE (z wyjątkiem

Danii, Szwecji i Wielkiej Brytanii) przyjęło wspólną walutę euro. W 2007 r. do strefy euro przystąpiła Słowenia, w 2008 – Cypr i Malta, w 2009 – Słowacja, w 2011 – Estonia, w 2014 – Łotwa, a w 2015 r. Litwa.

► **Rada Europejska** – regularne spotkania

szefów krajów członkowskich UE. Rada Europejska wytycza kierunki polityki UE, rozwiązuje problemy sporne.

► **Rada Unii Europejskiej** (Rada Ministrów) – organ decyzyjny i prawodawczy UE. Przewodniczą jej kolejno, przez pół roku, państwa członkowskie. W 2011 roku prezydent w Radzie Unii Europejskiej sprawowała Polska. Do czerwca 2016 roku na czele Rady będzie stać Holandia, a po niej Słowacja, potem Malta.

W skład Rady wchodził ministrowie poszczególnych resortów państw członkowskich.

► **Komisja Europejska** – organ wykonawczy UE o dużej samodzielności. Proponuje wspólną politykę, zarządza bieżącym funkcjonowaniem Unii, jest wykonawcą praw wspólnotowych, reprezentuje interesy Unii jako „strażniczka traktatów”. O jej rozwiązaniu decyduje Parlament Europejski. Składa się z 27 komisarzy powoływanych co 5 lat.

INSTYTUCJE I PRAWO

► Parlament Europejski

– największy wielonarodowy parlament na świecie. Od wyborów w 2014 r. składa się z 751 deputowanych, w tym 51 z Polski. Ma funkcję prawodawczą i kontrolną wobec Komisji Europejskiej. Kadencja Parlamentu trwa 5 lat. Sesje parlamentu odbywają się w Strasburgu i Brukseli.

► **Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej** – najwyższy organ sądowy w UE z siedzibą w Luksemburgu. Bada zgodność prawa stanowionego przez organy UE oraz poszczególne kraje z prawem unijnym.

► **Trybunał Obrachunkowy** – finansowe sumienie Unii. Kontroluje finanse, nadzoruje wykonanie budżetu (pożyczki i kredyty, subsydia i fundusze strukturalne).

ŹRÓDŁA PRAWA

Przystąpienie do UE zobowiązuje jej członków do przestrzegania prawa unijnego wyrażonego w traktatach i innych aktach prawnych. Należą do nich:

► **Traktaty** – umowy między rządami krajów członkowskich, które drogą

Traktat Rzymski z 1957 roku w art. 19 stanowi, że mężczyźni i kobiety powinni otrzymywać taką samą płacę za taką samą pracę.

ratyfikacji zostają włączone do prawa tych państw.

► Rozporządzenia

– akty prawne wprowadzające w życie postanowienia traktatów. Są obowiązujące we

wszystkich krajach członkowskich bez potrzeby przyjmowania dodatkowych ustaw przez parlament krajowy.

► **Dyrektywy** – określają cele, które państwa członkowskie powinny realizować, pozostawiając im swobodę wyboru środków, z pomocą których cele te zostaną osiągnięte.

► **Orzeczenia Trybunału Sprawiedliwości** – są wiążące we wszystkich dziedzinach prawa europejskiego.

Traktat Rzymski stanowi, że ludzie mają swobodę poszukiwania pracy w obrębie państw członkowskich. Rozporządzenie nakłada na państwa członkowskie obowiązek wprowadzenia takich regulacji prawnych, które to umożliwią.

W 2001 r. UE wydała dyrektywę nakazującą instytucjom informowanie pracowników o decyzjach dotyczących ich zatrudnienia, zwłaszcza tych, które mogą prowadzić do zwolnień.

OBYWATELSTWO UNIJNE

Obywatelstwo Unii nie zastępuje obywatelstwa narodowego, lecz je uzupełnia. Oznacza to, że będąc obywatelami UE wcale nie przestajemy być Polakami i nie tracimy przysługujących z tego tytułu praw. Nie można być obywatelem Unii Europejskiej, jeśli nie jest się obywatelem któregoś z krajów członkowskich. Obywatelstwa Unii nie można zostać pozbawionym ani samemu się zrzec. Daje ono prawo do:

► głosowania i kandydowania w lokalnych wyborach samorządowych w miejscu zamieszkania i w wyborach do Parlamentu Europejskiego;

► swobodnego przemieszczania się i przebywania na terytorium Unii, a w związku z tym

PRAWA OBYWATELI UE

również zamieszkania, nauki, pracy i podejmowania działalności gospodarczej;

► dostępu do posad państwowych we wszystkich krajach członkowskich UE (z wyjątkiem sprawowania władzy publicznej);

► ochrony ze strony placówek dyplomatycznych wszystkich krajów UE na całym świecie;

► złożenia petycji do Parlamentu Europejskiego lub skargi do Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich, jeśli uważasz, że twoje prawa są naruszane przez instytucje lub prawo wspólnotowe. Do każdej instytucji Wspólnoty masz prawo zwrócić się na piśmie w swoim języku, który jest jednym z oficjalnych języków UE.

► Pod koniec 2009 roku weszła w życie **Karta Praw Podstawowych**, dokument zawierający katalog praw i wolności przysługujących obywatelom Unii oraz osobom mieszkającym na jej terytorium. W Polsce, zgodnie z tzw. protokołem brytyjskim, obywatele nie mogą dochodzić tych praw przed Trybunałem w Strasburgu ani przed sądami krajowymi, o ile nie zostały potwierdzone w ustawodawstwie polskim.

Europejczycy w umiarkowanym stopniu korzystają z prawa przebywania na terytorium innych państw członkowskich – ponad 5 mln mieszka poza krajem urodzenia, a ponad 3 mln pracuje w innym państwie. Z prawa do udziału w wyborach samorządowych w innym kraju UE korzysta tylko 1 proc. obywateli.

ŚWIADCZENIA DLA WSZYSTKICH

Obywatelstwo UE uprawnia do takich samych świadczeń pieniężnych, jakie przysługują obywatelom danego kraju. Pewien Anglik podczas wakacji w Paryżu został poturbowany w metrze i po wyjściu ze szpitala wystąpił do władz miasta o odszkodowanie. Gdy został poinformowany, że świadczenie to przysługuje tylko obywatelom francuskim, zwrócił się w tej sprawie do Rzecznika Praw Obywatelskich UE, który skierował sprawę do Trybunału Sprawiedliwości. Trybunał orzekł, że władze Paryża nie miały prawa odmówić wypłaty odszkodowania.

SKŁADAMY PETYCJE

Parlament Europejski otrzymuje tysiąc petycji rocznie! Składają je osoby prywatne lub stowarzyszenia, skarżąc się na złe stosowanie prawa wspólnotowego lub sygnalizując istnienie luk prawnych. W kilkudziesięciu przypadkach w wyniku petycji

PRAWA OBYWATELI UE

wnieiono skargę do Trybunału Sprawiedliwości przeciwko państwom, które nie przestrzegały norm prawnych, w większości spraw wystarczyła jednak zwykła interwencja w organach administracji krajowej.

Petycje dotyczą przede wszystkim ochrony środowiska, swobodnego przepływu osób i towarów, ubezpieczeń społecznych, uznania dyplomów i kwalifikacji zawodowych oraz systemu podatkowego. Większość petycji jest składana indywidualnie, ale pod niektórymi z nich podpisują się tysiące osób.

NIEWŁAŚCIWE ADMINISTROWANIE

Jeśli obywatel UE uważa, że władze publiczne dopuściły się „niewłaściwego administrowania”, ma prawo złożyć skargę do Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich UE.

Skarga może dotyczyć dyskryminacji, braku lub odmowy udzielenia informacji, opieszałości, nadużycia władzy lub innych sytuacji, gdy dany urząd nie działa w zgodzie z obowiązującymi go przepisami. Do rzecznika wpływa ponad trzy tysiące skarg rocznie!

PRZEKRACZANIE GRANICY

Obywatel UE może swobodnie podróżować po krajach członkowskich z ważnym paszportem lub dowodem tożsamości. To prawo może zostać ograniczone tylko ze względu na wymogi porządku i bezpieczeństwa publicznego. Po wejściu do UE nasza wschodnia granica stała się granicą całej Unii. Dlatego rozbudowuje się i unowocześnia przejścia graniczne. Wprowadza także obowiązek wizowy

dla naszych wschodnich sąsiadów.

▶ Nie ma kontroli celnej w obrębie państw UE, ale obecnie ze względów bezpieczeństwa (wzrost zagrożenia terroryzmem) jest utrzymywana kontrola policyjna na zewnętrznych granicach Unii. Systematycznym kontrolom poddawani są obywatele krajów trzecich, wjeżdżający do UE.

OPIEKA MEDYCZNA

W nagłych wypadkach obywatel UE ma prawo do leczenia zgodnie z zasadami opieki zdrowotnej kraju, w którym się znajduje. Krajowe ubezpieczenie zdrowotne uprawnia obywatela Polski na terenie krajów członkowskich UE do:

▶ leczenia w nagłych wypadkach, jeśli jest turystą;
▶ świadczeń medycznych w okresie zaplanowanego pobytu, jeśli jest studentem lub pracownikiem kontraktowym. Ubezpieczenie nie obejmuje usług specjalnych, w tym transportu medycznego do Polski. Potwierdzeniem posiadania ubezpieczenia w Polsce jest karta EKUZ (patrz s. 16).

NAUKA I PRACA

JAKIE MASZ
PRAWA?

Uczniowie i studenci wszystkich państw Unii mają na jej terytorium prawo do równego traktowania. Publiczne szkoły podstawowe i średnie są bezpłatne. Państwowe uczelnie wyższe są bezpłatne tylko w niektórych krajach (Dania, Grecja, Francja, Niemcy). Student z Polski ma prawo do ulg, zniżek i przywilejów przysługujących studentom w danym kraju, w tym także do stypendium. Polska matura jest równoważna europejskim świadectwom ukończenia szkoły średniej. Uprawnia do studiowania, ale zgodnie z zasadami rekrutacji w danej szkole. Szkoły i uczelnie mogą sprawdzać poziom wiadomości kandydata, który chce kontynuować naukę w innym kraju UE. Szkoły, zwłaszcza wyższe, wymagają znajomości języka wykładowego.

STUDIOWAĆ
W EUROPIE

Młodzi Polacy mogą studiować na europejskich uczelniach na takich samych zasadach,

jak wszyscy inni młodzi obywatele UE. Aby dostać się na uniwersytet, muszą zwykle zdać egzamin z języka, czasem także spełnić inne formalne wymogi. Oto jak wygląda rekrutacja w kilku wybranych krajach.

FRANCJA

Trzeba zgłosić się do Ambasady Francuskiej w Warszawie, która wydaje specjalne formularze (termin ich składania upływa w styczniu), a także zdać egzamin kompetencji językowej (DALF). Studia na uczelniach publicznych są bezpłatne. Studenci zagraniczni mogą legalnie pracować na pół etatu.

NIEMCY

Każda uczelnia ma tu inne wymagania, zwykle jednak trzeba dostarczyć przetłumaczone świadectwo dojrzałości lub wypis z indeksu. Egzamin językowy (DSH) zdaje się po przybyciu na uczelnię. Uczelnie państwowe są bezpłatne. Pracować legalnie można tylko w wakacje.

WŁOCHY

Na stronie Włoskiego Instytutu Kultury w Warszawie znajduje się

wykaz wszystkich włoskich uczelni. Dokumenty – tłumaczenie świadectwa dojrzałości, wyciąg z indeksu i zaświadczenie z polskiej uczelni – można składać na przełomie maja i czerwca. Kandydat musi zdać egzamin z języka włoskiego i niektórych przedmiotów już na wybranej uczelni. Studia kosztują zwykle kilkaset euro rocznie.

WIELKA BRITANIA

Rekrutację prowadzi UCAS (www.ucas.com). Kandydaci powinni zgłaszać się do końca września. Wymagany jest certyfikat językowy IELTS wydawany wspólnie przez British Council, Uniwersytet Cambridge oraz IDP Education Australia. Chociaż studia są płatne, studenci mogą legalnie pracować.

AUSTRIA

Informacje znaleźć można na stronie www.studyguide.at – zwykle trzeba wysłać formularz zgłoszeniowy, kopię paszportu, tłumaczenie świadectwa dojrzałości albo wyciąg z indeksu. Nie zawsze konieczne jest zdawanie egzaminu z języka. Polscy

NAUKA I PRACA

studenci zwolnieni są z opłat, mogą też legalnie pracować.

ŚWIADECTWA I DYPLOMY

Komisja Europejska zaleca wzajemne uznawanie świadectw w krajach członkowskich UE, ale ostateczna decyzja (np. dotycząca przyjęcia) należy do konkretnej szkoły. W Unii Europejskiej uznaje się kwalifikacje zawodowe poświadczane świadectwami i dyplomami szkół. Zasady uznawania kwalifikacji architektów,

Pamiętaj, by przetłumaczyć u tłumacza przysięgłego swoje świadectwa lub dyplom!

lekarzy, weterynarzy, dentystów, położnych, farmaceutów i pielęgniarek zostały ujednolicone w całej Unii Europejskiej.

CO TO JEST EUROPASZPORT?

To wspólna inicjatywa państw UE, która ułatwić ma obywatelom informowanie o swoich kwalifikacjach i kompetencjach. W Polsce znajduje

się już Krajowe Centrum Europaszportu. Na Europaszport składają się:

1. EuroCV: życiorys o jednakowym układzie dla wszystkich języków.

2. Europaszport

Językowy: formularz opisujący znajomość języków obcych.

3. Europaszport Mobilności: wykaz wyjazdów w zakresie szkolenia zawodowego i szkolnictwa wyższego.

WOLONTARIAT TAKŻE DLA CIEBIE

Wolontariat to dobry sposób na poznanie Europy i zdobycie doświadczeń. Listę inicjatyw, w które możesz się zaangażować i państw, do których możesz wyjechać, znajdziesz w europejskim portalu dla młodzieży:

europa.eu/youth,
zaś spis organizacji, wysyłających wolontariuszy – na stronie www.mlodziez.org.pl
Młodzi ludzie potrzebni są m. in. do pracy z dziećmi i młodzieżą, do opieki nad starszymi, niepełnosprawnymi, w mediach i instytucjach kulturalnych.

4. Uzupełnienie Dyplomu Europaszportu

– opisuje przebieg nauki, wydawany wraz z dyplomem ukończenia studiów wyższych.

5. Uzupełnienie Świadectwa Europaszportu

– określa posiadane kwalifikacje, wydawany jest wraz ze świadectwem ukończenia szkoły zawodowej.

europass.cedefop.europa.eu

PRACOWAĆ W EUROPIE

Obywatel UE może podejmować pracę w dowolnym państwie Unii na zasadach równości. W niektórych krajach europejskich Polacy mogli pracować zaraz po wejściu naszego kraju do Unii, w innych (np. w Niemczech i Austrii) wprowadzono tzw. okresy przejściowe.

► Unia z jednej strony potrzebuje siły roboczej – jej społeczeństwa są coraz starsze, z drugiej jednak sama boryka się z problemem bezrobocia (średnio – ponad 10-12 proc.). Z pewnością więk-

Okresy te nie dotyczą osób, które chcą się same zatrudnić, czyli założyć firmę.

NAUKA I PRACA

sze szanse na znalezienie pracy będą miały osoby dobrze wykształcone i biegle posługujące się choć jednym językiem obcym i komputerem! Z badań wiadomo jednak, że na europejskim rynku pracy poszukiwani bywają nie tylko informatycy, lekarze, pielęgniarki, ale także pracownicy budowlani czy rolni. Jako pracownicy Polacy są zwykle cenieni za sumienność i swoje umiejętności.

▶ Pracownikowi przysługują takie prawa socjalne, jakie gwarantuje państwo, w którym aktualnie pracuje. Staż pracy i okresy ubezpieczenia są przy tym sumowane, a każde państwo wpłaca tę część emerytury (czy renty), jaka została w nim wypracowana. ▶ Jeśli stracisz pracę, nabędziesz prawo do

POLAK STAŻYSTA

W Niemczech, Francji, Belgii, Luksemburgu i Szwajcarii Polacy mogą również pracować w charakterze stażystów czyli pracowników-gości zatrudnionych na pewien czas.

KUPIĆ
NIERUCHOMOŚĆ

Obywatele innych państw członkowskich UE mogą kupować w naszym kraju mieszkania, budynki i ziemię (prawo to jest jednak jeszcze ograniczone). Takie prawo uzyskali też Polacy na całym obszarze UE.

zasilku dla bezrobotnych, pod warunkiem, że wcześniej przepracujesz odpowiedni okres (każdy kraj sam określa jego długość). Gdy wyjedziesz z danego państwa, tracisz prawo do zasiłku.

ZAŁOŻYĆ FIRMĘ

Jako obywatele Unii Polacy mogą nie tylko mieszkać i pracować w europejskich krajach, ale także prowadzić tam działalność gospodarczą. Każde przedsiębiorstwo może bez przeszkód sprzedawać swoje towary (np. meble) czy usługi (np. malarskie), oczywiście po spełnieniu norm unijnych określających jakość i sposób produkcji.

▶ Towary, które nie spełniają tych norm,

można sprzedawać jedynie w przypadku, gdy producentowi (lub dostawcy) uda się uzyskać odpowiednią zgodę. Takie przejściowe rozwiązanie ma pomóc polskim firmom dostosować się do wymogów europejskiego rynku.

EUROPOŚREDNIAK

EURES to sieć pośrednictwa, która ułatwia mieszkańcom EOG (czyli UE, Norwegii, Islandii, Szwajcarii i Lichtensteinu) podjęcie pracy poza krajem zamieszkania. W EURES znajdziesz informacje na temat

JAK SZUKAĆ PRACY?

Jak szukać pracy w UE?

- ▶ pojechać samemu na miejsce (dość kosztowne i ryzykowne);
- ▶ przez znajomych (nie każdy ich ma);
- ▶ skorzystać z sieci Europejskiego Serwisu Zatrudnienia (EURES);
- ▶ skorzystać z ofert urzędów pracy a także pośredników z Polski i poszczególnych krajów Unii (wcześniej trzeba sprawdzić ich wiarygodność).

📞 www.ceo.org.pl

NAUKA I PRACA

wolnych miejsc pracy, regionalnych rynków pracy oraz warunków życia w 31 krajach Europy. Zasadą sieci jest równe traktowanie wszystkich klientów, bez względu na kraj ich zamieszkania.

► W Polsce działają też doradcy i asystenci Eures zatrudnieni w wojewódzkich urzędach pracy. Oferty pracy i aplikacje kategoryzowane są według zawodu, stażu pracy i wykształcenia, formy i wymiaru zatrudnienia. Wszyscy poszukujący pracy mogą bezpłatnie zamieścić swoje CV, jeśli wypełnią formularz online.

www.eures.praca.gov.pl

► Inny europejski portal, PLOTEUS zawiera adresy stron wyższych uczelni, informacje o kursach szkoleniowych, szkołach, itp. Plotheus z języka greckiego znaczy nawigator.

ec.europa.eu/ploteus/

► Wiele wskazówek można uzyskać też z Eurodesku – programu informacyjnego dla młodzieży prowadzącego lokalne oraz regionalne punkty informacyjne oraz internetową bazę danych.

www.eurodesk.org

NOWY PROGRAM EDUKACYJNY W UE

► **Erasmus+** – to program, który umożliwia

uczniom i studentom wyjazdy na uczelnię do jednego z krajów Unii oraz do pracy w ramach wolontariatu. Wspiera współpracę pomiędzy instytucjami i organizacjami zajmującymi się edukacją i sportem, wymianę dobrych praktyk i staże zawodowe. Erasmus+ zastąpił kilka programów edukacyjnych.

www.etasmusplus.org.pl

KOMPETENCJE KLUCZOWE

Państwa UE przykładają dużą wagę do edukacji i uczenia się przez całe życie. Oto kompetencje kluczowe umożliwiające rozwój osobisty, bycie aktywnym obywatelem, a także znalezienie zatrudnienia:

- porozumiewanie się w języku ojczystym,
- porozumiewanie się w językach obcych,
- kompetencje matematyczne i podstawowe,
- kompetencje naukowo-techniczne,
- kompetencje informatyczne,
- umiejętność uczenia się,
- kompetencje społeczne i obywatelskie,
- inicjatywność i przedsiębiorczość,
- świadomość i ekspresja kulturalna,
- kompetencje medialne.

TELEFONY

ADRESY

KONTAKTY

Rodzina

► **Sądy rejonowe** w każdym województwie: wydział rodzinny i nieletnich. Informacje o adresach w poszczególnych miastach: www.ms.gov.pl

Telefony zaufania

- Adopcynijny Ośrodka Adopcynijnego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci: (22) 827 50 23
- Bezpieczeństwo w Internecie: 800 100 100
- Całodobowy, bezpłatny telefon w sprawie zaginionego dziecka: 116 000
- Dla dzieci i młodzieży: 116 111
- Dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”: 801 120 002
- Dziecięcy Telefon Zaufania Rzecznika Praw Dziecka: 800 12 12 12
- Gdy twoim problemem jest ciąża: (22) 628 95 24
- Policjny ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie: 800 120 226
- „Zatrzymać przemoc”: 800 20 148

Bezpieczeństwo

- Komenda Główna Policji
ul. Puławska 148/150
02-514 Warszawa 12
tel.: +48 (22) 621 02 51
www.policja.pl
– zagubione dzieci
– poszukiwani – aktualna lista
– adresy wojewódzkich komend policji
- Policja informuje i radzi: Jak nie dać się okraść, oszukać, napaść? Polska Karta Praw Ofiary: www.policja.pl/
- Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego
ul. Rakowiecka 2a
00-993 Warszawa
tel.: (22) 58 57 910
www.abw.gov.pl

► Straż Graniczna
www.strazgraniczna.pl
bezpłatny telefon interwencyjny:
800 422 322

Uzależnienia

- Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (PARPA)
Al. Jerozolimskie 155,
02-326 Warszawa,
tel.: (22) 250 63 25
www.parpa.pl
- „Pomarańczowa linia” – system pomocy rodzicom, których dzieci się upijają
ul. Jaracza 40,
90-252 Łódź
bezpłatna infolinia: 801 14 00 68 (godz. 14.00-20.00)
pomaranzczowalinia@wp.pl
- Ogólnopolski telefon zaufania (narkotyki) – 801 199 990
- Bezpłatna infolinia Stowarzyszenia „Karan” – 800 120 289
- Krajowe Centrum do Spraw AIDS tel.:
– ogólnopolski telefon zaufania (22) 692 82 26 oraz
801 888 448
- Biuro do Spraw Narkomanii
ul. Dereniowa 52/54
02-776 Warszawa
tel.: (22) 641 15 01
faks: (22) 641 15 65
infolinia: 0 801 199 990 (godz. 16.00-21.00)
- Towarzystwo Rodzin i Przyjaciół Dzieci Uzależnionych – „Powrót z U”
ul. Puławska 120/124
02-620 Warszawa
tel.: (22) 844 44 70,
– pozarządowa organizacja pomagająca dzieciom uzależnionym i ich rodzinom

Ofiary przemocy

- Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie – „Niebieska linia”
ul. Korotyńskiego 13
02-121 Warszawa

tel.: (22) 824 25 01 (Sekretariat)
Poradnia Poradnia Telefoniczna „Niebieskiej Linii”
(22) 824 25 01
pogotowie@niebieskalinia.pl

► Fundacja Dzieci Niczyje
ul. Walecznych 59,
03-926 Warszawa
tel.: (22) 616 02 68
– poradnia dla dzieci wykorzystywanych seksualnie i ich rodziców

► Telefon zaufania dla żołnierzy działający od poniedziałku do soboty: tel.: (22) 687 48 00

Zdrowie

- Ministerstwo Zdrowia
www.mz.gov.pl
ul. Miodowa 15,
00-952 Warszawa,
tel.: (22) 634 96 00
– na stronie internetowej m.in.: wykaz szpitali, prawa pacjenta, warunki leczenia za granicą, kalendarz szczepień ochronnych, leczenie na wyjeździe, „Bezpieczne wakacje”
- Narodowy Fundusz Zdrowia
www.nfz.gov.pl
ul. Grójecka 186,
02-390 Warszawa,
tel.: (22) 572 60 00,
faks: (22) 572 63 33,
infolinia@nfz.gov.pl
- Portal forum zdrowia.pl
forumzdrowia.pl
- Fundacja „Promocja Zdrowia”
www.promocjazdrowia.pl
tel.: (22) 646 52 12

Nauka

- Ministerstwo Edukacji Narodowej
www.men.gov.pl
al. Szucha 25,
00-918 Warszawa,
tel.: (22) 34-74-100,
e-mail: informacja@men.gov.pl
- Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego
www.nauka.gov.pl
ul. Wspólna 1/3

ul. Hoża 20 (wejście główne)
00-529 Warszawa
tel.: (22) 529 27 18

► Polska Akademia Nauk
www.pan.pl, Pałac Kultury
i Nauki, 00-901 Warszawa,
tel.: (22) 620 49 70

Szkoły wyższe

► Uniwersytet Warszawski
www.uw.edu.pl
ul. Krakowskie Przedmieście 26/28,
00-927 Warszawa,
tel.: (22) 55 20 000

► Uniwersytet Jagielloński
www.uj.edu.pl
Collegium Novum,
ul. Gołębia 24,
31-007 Kraków,
tel.: (12) 422 10 33

► Katolicki Uniwersytet Lubelski
www.kul.pl
Al. Radawickie 14,
20-950 Lublin

► Uniwersytet im. Adama
Mickiewicza w Poznaniu
www.amu.edu.pl
ul. Wieniawskiego 1,
61-712 Poznań

► Uniwersytet Mikołaja Koperni-
ka w Toruniu
www.umk.pl
ul. Gagarina 11,
87-100 Toruń,
tel.: (56) 611 40 10

► Uniwersytet Gdański
www.ug.edu.pl
ul. Bażyńskiego 1a,
80-952 Gdańsk

► Uniwersytet Warmińsko-
-Mazurski
www.uwm.edu.pl
ul. Oczapowskiego 2,
10-719 Olsztyn,
tel.: (89) 523 49 13

► Uniwersytet Śląski w Kato-
wicach
www.us.edu.pl
ul. Bankowa 12,
40-007 Katowice,
tel.: (32) 359 19 56

► Uniwersytet Łódzki
www.uni.lodz.pl
ul. Narutowicza 65,
90-131 Łódź,
tel.: (42) 635 40 00

► Uniwersytet im. Marii Skło-
dowskiej-Curie w Lublinie
www.umcs.lublin.pl
pl. Marii Skłodowskiej-Curie 5,
20-031 Lublin

► Uniwersytet Opolski
www.uni.opole.pl
ul. Kopernika 11a,
45-040 Opole,
tel.: (77) 541 60 70 w. 270

► Uniwersytet Szczeciński
www.wsz.edu.pl
al. Papieża Jana Pawła II 22a,
70-453 Szczecin,
tel.: (91) 444 10 00

► Uniwersytet w Białymstoku
www.uwb.edu.pl
ul. Marii Skłodowskiej-Curie 14,
15-097 Białystok,
tel.: (85) 745 70 00

► Uniwersytet Zielonogórski
www.uz.zgora.pl
ul. Licealna 9,
65-417 Zielona Góra,
tel.: (68) 32 82 000

► Uniwersytet Kardynała Stefana
Wyszyńskiego w Warszawie
www.uksw.edu.pl
ul. Dewajtis 5,
01-815 Warszawa,
tel.: (22) 561 88 00

► Politechnika Warszawska www.
pw.edu.pl
pl. Politechniki 1,
00-661 Warszawa,
tel.: (22) 234 72 11

► Politechnika Krakowska
im. Tadeusza Kościuszki
www.pk.edu.pl
ul. Warszawska 24,
31-155 Kraków,
tel.: (12) 628 20 00

► Politechnika Gdańska
www.pg.edu.pl
ul. Narutowicza 11/12,
80-952 Gdańsk-Wrzeszcz,
tel.: (58) 347 11 00

Portale i witryny edukacyjne

► eduseek.interklasa.pl
– materiały i porady dla
uczniów, nauczycieli i rodziców

► www.oswiata.org.pl – m.in.:
baza adresowa szkół, o egzami-
nach, materiały dydaktyczne,
prawo oświatowe

► www.cke.edu.pl – strona
Centralnej Komisji Egzami-
nacyjnej, informatory oraz
arkusze egzaminacyjne

Służba wojskowa

► Ministerstwo Obrony Narodowej
www.mon.gov.pl
ul. Klonowa 1,
00-909 Warszawa,
tel.: (22) 628 00 31
(informacje o służbie wojskowej,
o szansach i perspektywach
w wojsku)

Praca

► Internetowe serwisy pracy:
– aktualne oferty pracy
– adresy firm doradztwa
personalnego

– porady dla ubiegających się
o pracę
– baza danych (szukający
i oferujący pracę)
www.pracuj.pl
www.jobpilot.pl

► Publiczne Służby Zatrudnienia
www.psz.praca.gov.pl
– informacje o rynku pracy
i oferty pracy

► EURES – Europejskie Służby
Zatrudnienia
www.eures.praca.gov.pl
– sieć współpracy publicznych
służb zatrudnienia oraz ich
partnerów na rynku pracy,
wspierająca zatrudnienie
mieszkańców krajów Unii
Europejskiej oraz Norwegii,
Islandii i Szwajcarii

Wolontariat

- ▶ Portal organizacji pozarządowych www.ngo.pl
- informacje o działalności organizacji non-profit (adresy, kontakty, programy i projekty)
- ▶ Centrum Wolontariatu www.wolontariat.org.pl
ul. Nowolipki 9 b,
00-151 Warszawa,
bezpłatna infolinia:
800 300 594
- ▶ Centrum Edukacji Obywatelskiej www.ceo.org.pl
ul. Noakowskiego 10/1,
00-666 Warszawa,
tel.: (22) 875 85 40

Podróże

- ▶ Internetowe serwisy informacyjne o ośrodkach szkolenia kierowców, egzaminach (testy) www.naukajazdy.pl
- ▶ www.pkp.pl
- rozkład jazdy Polskich Kolei Państwowych
- informacje o organizacji kolei
- ▶ Karty międzynarodowe – informacje o kartach www.turystyka.wp.pl
www.euro26.org
euro.org.pl

Ubezpieczenia

- ▶ Rzecznik ubezpieczonych www.rzu.gov.pl
Al. Jerozolimskie 44
00-024 Warszawa
tel.: (22) 333 73 26
- prawa ubezpieczonych i ich ochrona, www.zus.pl
- ubezpieczenia turystyczne, zdrowotne, od nagłych wypadków
- ▶ Towarzystwo Ubezpieczeń i Reasekuracji WARTA S.A. www.warta.pl
al. Wincentego Witosa 31,
00-710 Warszawa
tel.: 801 303 308

- ▶ Powszechny Zakład Ubezpieczeń S.A. www.pzu.pl
ul. Grzybowska 80/82,
00-844 Warszawa
tel.: 801 102 102
- ▶ AVIVA – Towarzystwo Ubezpieczeń Ogólnych S.A. www.aviva.pl
ul. Domaniewska 44,
02-672 Warszawa,
tel.: 801 888 444
- ▶ Sopockie Towarzystwo Ubezpieczeniowe Ergo Hestia S.A. www.ergohestia.pl
ul. Hestii 1, 81-731 Sopot,
tel.: (58) 555 55 55
infolinia: 801 107 107

Obywatelstwo

- ▶ Ministerstwo Spraw Wewnętrznych www.msw.gov.pl
ul. Stefana Batorego 5,
02-591 Warszawa,
tel.: (22) 601 43 66
- ▶ Rzecznik Praw Obywatelskich www.rpo.gov.pl
al. „Solidarności” 77,
00-090 Warszawa,
tel.: (22) 551 77 00
- ▶ Biuro Rzecznika Praw Dziecka www.brpd.gov.pl
ul. Przemysłowa 30/32,
00-450 Warszawa,
tel.: (22) 583 66 00
- ▶ Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, www.prezydent.pl
ul. Krakowskie Przedmieście 48/50,
00-071 Warszawa,
tel.: (22) 695 29 00
- ▶ Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Centrum Informacyjne Rządu, www.premier.gov.pl
00-583 Warszawa,
Al. Ujazdowskie 1/3,
tel.: (22) 694 75 42
- ▶ Kancelaria Sejmu, www.sejm.gov.pl
ul. Wiejska 4/6/8,
00-902 Warszawa,
tel.: (22) 695 25 00

- ▶ Internetowy Serwis Samorządowy www.um.warszawa.pl
- adresy, numery telefonów i faksów do urzędów miast i gmin, starostw powiatowych i urzędów marszałkowskich
- ▶ Portal Samorządowy www.gmina.pl
- ▶ Baza adresów internetowych instytucji i urzędów centralnych www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/page.xsp/adresy_www

Wybory

- ▶ Państwowa Komisja Wyborcza www.pkw.gov.pl
tel.: (22) 625 06 17

Partie polityczne:

- ▶ Prawo i Sprawiedliwość www.pis.org.pl
ul. Nowogrodzka 84/86,
02-018 Warszawa,
tel. (22) 621 50 35
- ▶ Polska Razem Zjednoczona Prawica www.polskarazem.pl
ul. Wilcza 23 m. 29,
00-544 Warszawa,
tel. (22) 253 56 22
- ▶ Prawica Rzeczypospolitej www.prawicarzeczypospolitej.org
ul. Wspólna 61/105,
00-687 Warszawa,
tel. (22) 424 77 22
- ▶ Solidarna Polska www.solidarna.org.pl
ul. Piękna 1b,
00-539 Warszawa,
tel. (22) 856 31 79
- ▶ Platforma Obywatelska www.platforma.org
ul. Wiejska 12a,
00-490 Warszawa,
tel. (22) 635 78 79
- ▶ Kukiz'15 https://ruchkukiza.pl/
ul. Piękna 31/37,
00-677 Warszawa

► Sojusz Lewicy Demokratycznej
www.sld.org.pl
ul. Złota 9 lok. 4,
00-019 Warszawa,
tel. (22) 621 03 41 w. 279

► Twój Ruch
http://twojrucho.eu/
ul. Nowy Świat 39,
00-029 Warszawa,
tel. 731 537 500

► Zieloni 2004 (Zieloni)
www.zieloni2004.pl
ul. Marszałkowska 1 lok. 160,
00-624 Warszawa,
tel. 536 294 373

► Nowoczesna
http://nowoczesna.org/
ul. Mokotowska 35,
00-560 Warszawa,
tel. (22) 535 36 67

► Polskie Stronnictwo Ludowe
www.psl.org.pl
ul. Piękna 3a,
00-539 Warszawa,
tel. (22) 620 60 20

► KORWiN
www.partiakorwin.pl
ul. Piękna 3 lok. 8,
00-539 Warszawa,
tel. (22) 250 25 83 lub 737
867 813

Prawa człowieka

► Helsińska Fundacja Praw
Człowieka
www.hfhrpol.pl
ul. Zgoda 11,
00-018 Warszawa,
tel.: (22) 556 44 40

► Amnesty International Polska
www.amnesty.org.pl
ul. Piękna 66a/2,
00-672 Warszawa,
tel.: (22) 871 60 00

► Stowarzyszenie Przyjaciół
Integracji
www.integracja.org

ul. Dzielna 1,
00-162 Warszawa,
tel.: (22) 635 98 22
– portal i centrum dla niepełno-
sprawnych, kampanie społeczne

Unia Europejska

► Polska w UE
– portal prowadzony przez Mini-
sterstwo Spraw Zagranicznych
www.polskawue.gov.pl

► Ośrodek Debaty Międzynaro-
dowej MSZ
www.odm.gov.pl

► Centrum Informacji Europej-
skiej UKiE
www.cie.gov.pl
ul. Krucza 38/42,
00-512 Warszawa,
tel.: (22) 455 54 54

► Przedstawicielstwo Komisji
Europejskiej w Polsce
ec.europa.eu/polska
tel.: (22) 556 89 89

► EURES
– Portal dla osób poszukujących
pracy i pracodawców.
www.eures.praca.gov.pl

► PLOTEUS
– Portal z informacjami o szko-
leniach zawodowych i wyższych
uczelnich.
ec.europa.eu/ploteus/

► EURODESK
– Portal dla ludzi młodych
i pracujących z młodzieżą.
www.eurodesk.pl

► Portal obywatelski dla
osób zainteresowanych pracą
Parlamentu Europejskiego
i Europejskiego Rzecznika Praw
Obywatelskich.
www.europarl.europa.eu/
parliament/

► Programy edukacyjne UE:
www.erasmusplus.org.pl

UWAGA!

Baza Internetowy Sys-
tem Aktów Prawnych
gromadzi wszystkie
aktualnie obowiązujące
w Polsce akty prawne.
Szukaj pod adresem:
isap.sejm.gov.pl

-CEO-

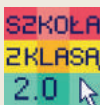
Kształcenie obywatelskie w szkole samorządowej (KOSS)

– nowoczesny program i podręczniki do wiedzy o społeczeństwie w gimnazjum. Program KOSS został wyróżniony przez Ministra Edukacji Narodowej, a za jego wprowadzanie CEO otrzymało odznakę honorową „Za zasługi dla oświaty”.

Edukacja obywatelska w szkołach ponadgimnazjalnych

– CEO wydaje materiały do wiedzy o społeczeństwie zgodne z nową podstawą programową w zakresie podstawowym i rozszerzonym, w tym publikację „Mamy prawo”.

Szkoła z klasą 2.0 – uczniowie razem z nauczycielami opracowują zasady korzystania z nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK) w nauczaniu i uczeniu się oraz realizują projekty z różnych dziedzin, następnie opisują swoje prace na zespołowych blogach.

Samorząd uczniowski – program dla uczniów i nauczycieli, którzy chcą rozwijać samorządność uczniowską. Uczniowie dowiadują się, jak realizować swoje pomysły i pasje oraz efektywnie działać w szkole i poza nią. W programie organizowane są też szkolenia dla uczniów i nauczycieli – opiekunów samorządów.

Młodzi głosują – uczniowie szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych organizują w szkołach młodzieżowe wybory prezydenckie, parlamentarne, samorządowe i do Parlamentu Europejskiego. Prowadzą także działania profrekwencyjne w swoich miejscowościach. Dotąd w akcji wzięło udział prawie trzy miliony polskich uczniów.

Solidarna Szkoła – młodzi ludzie robią wywiady z lokalnymi bohaterami demokratycznych przemian, opracowują solidarnościowe trasy i gry edukacyjne, prowadzą wirtualne archiwa, organizują samopomoc i wolontariat.

Młodzi przedsiębiorcy – gimnazjaliści pracując w małych zespołach, realizują na platformie internetowej zadania z zakresu przedsiębiorczości i zarządzania finansami. Opracowują budżety klasowych i szkolnych przedsięwzięć oraz zakładają i prowadzą wirtualne firmy.

Młody Obywatel – uczniowie budują kapitał społeczny swojej lokalnej wspólnoty. Zastanawiają się, co można zrobić dla swojej miejscowości. Następnie wspólnie działają, rozwiązują problemy, pomagają potrzebującym, budują więź z małą ojczyzną.

Opowiem Ci o wolnej Polsce – spotkania młodzieży ze świadkami historii – uczniowie spotykają się z osobami, które brały aktywny udział w życiu politycznym, społecznym i kulturalnym w latach 1939-1989. Przeprowadzają wywiady ze świadkami historii, opracowują pisemne relacje, organizują wystawy i publiczne prezentacje.

Filmoteka szkolna. Akcja! – szkoły wykorzystują na lekcjach płyty z zestawu „Filmoteki Szkolnej” z polskimi filmami fabularnymi i dokumentalnymi. Polski Instytut Sztuki Filmowej i CEO wspierają nauczycieli w korzystaniu z tych materiałów.

Włącz się. Młodzi i media – młodzi ludzie uczą się, jak mądrze korzystać z tradycyjnych i nowych mediów, jak „filtrować” przekazy, jak kreatywnie, a zarazem legalnie i odpowiedzialnie korzystać z mediów w edukacji oraz w obywatelskim działaniu.

Działasz.pl – to portal dla młodych, którzy chcą zmienić coś w swoim otoczeniu. Znajdziesz tutaj pomysły na działania, instrukcje wspierające w realizacji projektu, informacje o konkursach i wydarzeniach młodzieżowych oraz mapę liderów i liderek gotowych do współpracy i dzielenia się swoim doświadczeniem!

„Paszport nastolatka” przygotowano we współpracy z:
Fundacją im. Stefana Batorego

**FUNDACJA
BATOREGO**

CitizenshipFoundation

Przy opracowaniu „Paszportu nastolatka”
korzystano z pomysłów zawartych
w publikacji „Young Citizen’s Passport”
wydanej przez Citizenship Foundation

Centrum Edukacji Obywatelskiej

ul. Noakowskiego 10

00-666 Warszawa

tel./faks (+48 22) 875 85 40

e-mail: ceo@ceo.org.pl

www.ceo.org.pl